

Psykolog

TIDNINGEN
#7 2022

Ges ut av Sveriges Psykologförbund

REPORTAGE

Hur mår samerna?

FORSKNING

Så testas studentens praktiska färdigheter

NYHETER

Rekord-många psykolog-jobb

9

TIPS
OM NYA
PSYKOLOGI-
BÖCKER

Balansera makten

MALIN FORS
OM FÖRDOMAR I
TERAPIRUMMET

Känslostarka relationer är en modern klassiker som äntligen finns i efterlängtat svensk översättning (originaltitel "The High-Conflict Couple"). Den amerikanske erfarne psykologen **Alan E. Fruzzetti** berättar hur par kan hantera de starka negativa känslor som riskerar att slita isär förhållandet och hur de kan kommunicera på ett sätt som för dem närmare varandra. Boken kan användas som självhjälpbok eller arbetsbok i parterapi.

Den svenska utgåvan är uppdaterad och anpassad till svenska förhållanden av psykologerna Sara Isling och Cecilia Fyring, som även skrivit ett förord. Översättning: Erik MacQueen.

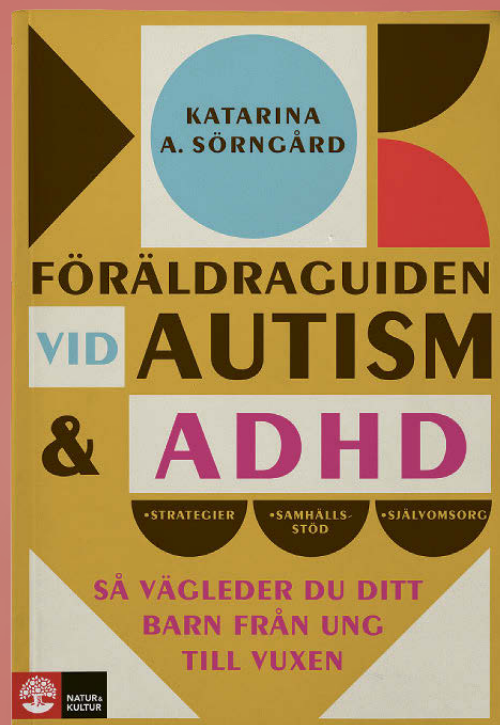
Foto: New Harbinger

För föräldrar till barn med autism eller adhd pågår det aktiva föräldraskapet ofta längre än för andra. **Föräldraguiden vid autism och adhd** riktar sig till alla som har en ungdom eller ett vuxet barn som inte riktigt kommer i gång med vuxenlivet – eller vill förebygga att det blir så – och visar hur de kan hitta en stabil väg framåt tillsammans. Boken är även en kunskapskälla för professionella.

Katarina A. Sörngård är leg. psykolog, leg. psykoterapeut och specialist i neuropsykologi. Hon har lång erfarenhet av att hjälpa personer med autism och adhd samt att guida föräldrar och närstående.

Foto: Appendix fotografi

Omslag: Lotta Kihlhorn

Läs mer på nok.se

»I det samiska samhället ska man utåt sett vara stark, men innerst inne är det många som grubblar.«
Sidan 12

BILD ALEX ÖBERG

Innehåll #7 2022

»Mitt mål är att lyfta 600 kilo.«

Intro > 4

Psykologer i media och psykologen som bygger muskler.

Nyheter > 8

Fler jobb än någonsin – så försöker arbetsgivarna lösa bristen.

Samernas mående >12

TEMA. Psykologtidningen på plats i Jukkasjärvi.

Nytt i Tryck > 22

Profilera ungdomar på glid, uppmanar Anna Dåderman och Petri Kajonius i sin nya bok.

Maktgranskaren >26

MÖTET. Malin Fors hoppas att psykologer ska lära sig av hennes misstag.

Etikrådet >32

Hur värnar jag den papperslösa?

Forskning > 34

Så kan psykologstudenternas praktiska färdigheter testas.

Debatt > 40

Flera repliker efter Billy Larssons uppmaning att sluta sprida myter om Freud.

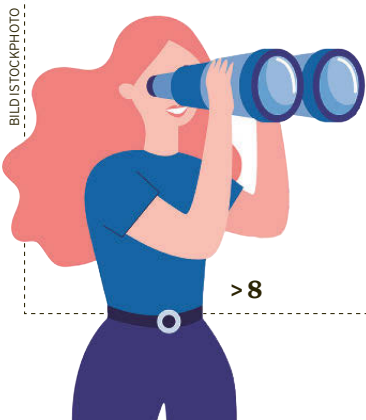

BILD ISTOCKPHOTO

Samerna fortfarande i skuggan

Om samernas historia berättades inget under min skoltid. Allt fokus hamnade på stormakts-tiden, den skulle vi kunna redogöra för i detalj. Smärre uppdateringar har skett sedan dess. Eleverna får i dag veta att Gustav Vasa inte alls åkte skidor mellan Mora och Sälen, det var minsann snöskor. Uppdraget att berätta om samernas historia faller på samerna själva.

SVT gjorde visserligen ett försök med tv-serien *Midnattssol* för ett par år sedan, men den var erbarmlig. Bättre att läsa Ann-Helén

Laestadius roman *Stöld*, som nu filmatiseras av Netflix. Historien kretsar runt barnet Elsa som upptäcker vem som dödat hennes renkalv, men hon berättar inget. Varför skulle hon? Polisen

»Klart det finns mycket positivt med en identitet som same, men säg det urfolk som klarat sig undan förtryck.«

tillhör majoritetssamhället och bryr sig föga. Rasismen är ständigt närvarande i berättelsen. Kvinnorna kämpar samtidigt för jämställdhet och männen brottas med självmordstankar.

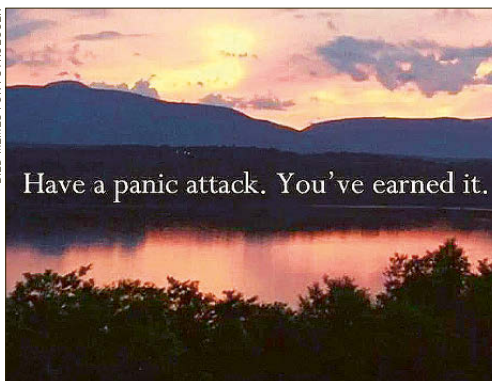
KLART DET FINNS mycket positivt med en identitet som same, men säg det urfolk som klarat sig undan förtryck. Samerna har visserligen en medellivslängd som motsvarar majoritetsbefolkningen, till skillnad från andra urfolk. Där snittar livslängden på 50-60 år. Många dränks i alkohol. De brittiska ättlingarna på Nya Zeeland verkar ha mest dåligt samvete och planerar att döpa om landet till Aotearoa. Något svårare att memorera än Sápmi, men det går nog. I det här numret undersöker vi den psykiska ohälsan bland samerna.

Ann-Helén Laestadius

Chefredaktör
lennart.kriisa@psykologtidningen.se

BILD MEMES FÖR PSYKOLOGER

Rättelse

Vi publicerade fel bild på psykologen Björn Sand-

berg i förra numret. Så här ser han ut. Vi ber om ursäkt.

Psykologtidningen #6/2022

Egenterapi

Kommentarer från Psykologtidningens facebook sida om förra numrets artikel om egenterapi:

OSCAR GONZALEZ

Även Göteborgs universitet erbjuder alternativ till egenterapi. Du kan bli psykolog med noll timmar egenterapi. Och har du 100 timmar terapi med en legitimerad psykoterapeut som inte är psykolog så är de timmarna värda noll. Så var det för mig. Som ni hör, det skaver fortfarande.

MARIA MANN

Inte klokt - med hälsning från en psykoterapeut - steg tre. Rena dumheterna! Hur förstå sig på en interaktion - om man inte har bytt stol?

Redaktionen tipsar

RADIO. Vad har du för livsregler? Den frågan försökte en psykolog, en präst och en filosof besvara. För psykologen var det enklast: »Jag ska

underlätta för andra och mig själv och aldrig göra saker värre«, sa Eugenia Rozenberg. Livsregler funkar däremot inte alls för filosofiprofessorn Toni Rönnow-Rasmussen, eftersom regler kan leda till negativa konsekvenser. Ett ovanligt kul samtal i *Filosofiska Rummet*, P1. /LK

BOK. Tar vi från de sjuka och ger till de friska? Den frågan ställer sig debattören Hanne Kjöllér i *Dagbok från akuten* (Fri Tanke) efter att ha

återgått till sitt tidigare yrke som sjuksköterska på Södersjukhusets akutmottagning. En 25-åring kommer dit med ambulans efter att möjligen svimmat i sängen i stället för att ha somnat. Alla prover tas, för så ser reglerna ut, ingen får skickas till närakuten. Och de digitala aktörerna kostar enorma summor för besvär som inte behöver vård, anser Hanne Kjöllér. /LK

Stafetten: Rebecka Malm om #6 2022

Det som fångade mitt öga i förra numret var Jonas Hjalmar Bloms citat om att lyckonivån inte kan påverkas så mycket. Det är ett uttalande som slår an, och stämmer med min upplevelse av både mig själv och andra nervsystem jag möter. En ofrånkomlig orättvisa. Vad göra då, om en är född in i en varelse som inte är så särdeles lycklig? Som mår... svårt. Dämpat och lågt, eller alldeles för mycket upp och ner.

»If you don't become the ocean, you'll be seasick every day« skrev Leonard Cohen. Att bli havet, det är öppningen jag ser. Det identifikationsskiftet är en välbehövlig *game changer* när spelet är så orättvist riggat. Att vara det som är, i och omkring den som mår. Vara det gränslösa fält där allt uppstår, vara det som ser. Det finns en vila i att vara det, en spontan och icke-presterad nyfikenhet och förundran. En stillhet och en glädje. Ett mottagande. Och då får ju också varelsen, som en bonus, något snällt och kapabelt som är med den. Och något gör ju det. Något blir ju lite bättre då.

Rebecka Malm är psykolog och IFS-terapeut. Hon lämnar över stafettprinnen till Emma Tussig.

Psykologtidningen #6/2022

Hör av er!

Mejla till:
redaktionen
@psykologtidningen.se
Vi förbehåller oss rätten att redigera insänt material.

Börja med styrkelyft!

1) Gör basövningar, bänkpress, knäböj och marklyft. Börja med lätta vikter.

2) Be om hjälp. De där stora läskiga tjejerna och killarna som tränar jämt, de hjälper gärna till!

3) Tävla mot dig själv, inte mot andra. Det är värsta kicken att ta nya personbästa.

FAKTA: Jan Mören är gift och bor på Södermalm i Stockholm med sin fru och är vd på företaget Source Executive som jobbar med chefsrekrytering inom offentlig sektor.

Jan Mören, psykolog och muskelbyggare

»Jag ville bli som Schwarzenegger«

DET BÖRJADE MED Schwarzenegger. Pojkrummet var tapetserat med filmstjärnan. Jan Mören, 13 år, hade bestämt sig, kroppen skulle bli som Arnolds.

– Jag lyfte tyngder och drack proteinshake men sen kom tonåren med hårdrock och partyn!

I 25-årsåldern började han psykologprogrammet, återupptog träningen, byggde muskler, körde aerobics. Tio år senare spontanflyttade han till Gränna med sin blivande fru.

– Då slutade jag träna, tjockade till mig. Min inre självbild stämde inte längre med den yttre. Jag var ljusår ifrån Arnold-idealet.

De flyttade tillbaka till Stockholm, Jan tränade, på jobbet körde han långärrmat, ville inte skylta med muskler och tatueringar.

– Då sa en kollega: »Du har fördomar mot dig själv.« Det var ju sant! Sedan dess kör jag gärna kortärrmat!

Tränar gör han nu fem dagar i veckan, klockan 06.00 på morgonen. Stenkoll på maten har han. Frukost, lunch är alltid

samma, och väl uträknade. Men middagen varieras.

– Jag är en gourmand, gillar fett och salt, och vill inte säga nej till en rejäl plankstek och ett par öl.

Mål nu; ta 600 kg totalt, på marklyft, knäböj och bänkpress, och på 50-årsdagen i vår, få kroppen extra krispig.

– Krispig är när man har lite underhudsfett. Jag vill ta några snygga bilder. Sedan tänker jag fortsätta träna för livet! Google »80-årig bodybuilder« så förstår du varför. ● Hanna Nolin

»Det glöms ofta bort att PDT inte ser likadant ut i dag som för femtio år sedan. Det är andra metoder som används, och det finns god evidens för att de fungerar.«

JENS KNUTSSON, psykolog och forskare vid Lunds universitet, om att evidensbaserade behandlingar är viktigast; inte själva terapiformen (Helsingborgs Dagblad).

BILD KARIN BOO

»Först när lagen stiftas förändras normen. Skuldbeläggande fungerar inte.«

KATA NYLÉN, medförfattare till boken *Klimatpsykologi*, om att våra miljövänliga handlingar styrs av hur andra människor gör, sociala normer, det ekonomiskt möjliga och det lagliga (Kyrkans Tidning).

»De är absolut en grupp som är mer socialt etablerade än andra brottsdömda. Till och med de själva har en stereotyp bild av hur sexbrottslingar ser ut.«

JOHANNA LÄTTH, psykolog och kriminalvårdens expert på sexualbrottsfrågor, med anledning av ett uppmärksammat fall (Dagens Nyheter).

LYDIA SANDGREN:

»Jag befärar att psykiatrin kommer att misslyckas så länge vi utgår från idén att vi kan undanröja psykiskt lidande på ett snabbt och enkelt sätt. Att ytterligare en ny terapiform eller omorganisering kommer att vara en lösning. Att diagnosen är nyckeln till bot och liv. Allt detta betyder förstås inte att psykiatrin är meningslös. Vår uppgift, anser jag, är att försöka hjälpa människor i svår själslöd så gott vi kan. Men i denna strävan måste vi försöka tala sanning om vad vi sysslar med.«

Lydia Sandgren om att Psykiatri Affektiva i Göteborg är ett oroväckande skrangligt bygge (SvD).

IRENA MAKOWER:

»För mig framstår det som obegripligt att vissa människor inte ens pratar med de närmaste vännerna om vilket parti de röstar på eller hur de förhåller sig till religion.«

Irena Makower om vikten av att leva autentiskt (Helsingborgs Dagblad).

BILD AGATA GRZYBOWSKA

TVÅ PSYKOLOGER OCH EN BETEENDEVETARE:

»Elbolagen bör göra sina data tillgängliga. Att skapa storskalig beteendeförändring inom elförbrukning har mycket goda utsikter: förändrade beteenden märks direkt i plånboken, uppoffringarna är en bråkdel av de ansträngningar vi måste göra för att exempelvis ta hand om vår hälsa och kanske bäst av allt – förändringen går att mäta.«

Erik Bohjort, Niklas Laninge och Gabriella Stuart (beteendevetare) om psykologiska knep för att spara energi (DN Debatt).

BILD MARCUS GUSTAFSSON

MDR

– är dina
tester
lagliga?

Dessa tre bokstäver symboliserar den nya lagstiftningen för medicinskt tekniska produkter som trädde i kraft den 26 maj 2021. Lagen syftar till att öka patientsäkerhet och säkerställa kvalitet hos medicinskt tekniska produkter och är lite viktigt för sjukvården som ex GDPR.

NU TILL DIN FÖRSTA FRÅGA – "VAD ÄR EN MEDICINSKTEKNISK PRODUKT?"

En medicinskt teknisk produkt är ett instrument, en programvara, en apparat eller annan artikel som är avsedd att, antingen separat eller i kombination, användas för följande medicinska ändamål:

- diagnos, profylax, övervakning, prediktion, prognos, behandling eller lindring av sjukdom,
- diagnos, övervakning, behandling, lindring av eller kompensation för en skada eller funktionsnedsättning. [1]

NU TILL DIN ANDRA FRÅGA – "VADÄ, JAG JOBBAR JU INTE MED MEDICINTEKNIK?"

I en allt mer digitaliserad vård arbetar vi allt oftare med medicinteknik, kanske utan att veta om det. IVO ger följande exempel på vad en medicinskt teknisk produkt är: "Det finns många medicintekniska produkter med vitt skilda användningsområden. Det kan handla om allt från plåster och andra engångs-

artiklar, rullatorer, proteser och rengöringsprodukter till mycket komplicerad högteknologisk utrustning... Även informationssystem och programvara som hanterar information om patienten definieras som medicinskt teknisk produkt. Det kan exempelvis vara journal-system och programvaror för tolkning av testresultat och röntgenbilder." [2]

Just den sista delen anser vi är viktig att ta fasta på, "programvaror för tolkning av testresultat" – för vad innebär detta egentligen för våra psykologiska tester, som i allt större utsträckning digitaliseras? Fyller våra psykologiska tester kraven för medicinskt tekniska produkter?

NU VIDARE TILL DIN TREDJE FRÅGA – "VAD BETYDER DET HÄR FÖR PSYKOLOGER?"

Utifrån ovanstående definition berörs alla psykologiska test som psykologer används – även om tester, digitala skattningsskalor eller digitala testplattformar enbart utgör en del av det underlag som krävs för att fatta ett diagnostiskt beslut, övervaka nuvarande symtom eller för att följa en patients behandlingsutfall. Enligt Socialstyrelsen, SOSFS 2008:1, har både enskild hälso- och sjukvårdspersonal samt verksamhetschef ansvar för hur användningen av en medicinskt teknisk produkt går till. [3]

Därför vi nu en fjärde fråga, men denna gång till dig:

"HUR KAN PSYKOLOGER SÄKERSTÄLLA ATT HÄLSO- OCH SJUKVÅRD SAMT TILLVERKARE FÖLJER DEN NYA LAGSTIFTNINGEN – ALLT FÖR ATT KUNNA GARANTERA SÄKERHET TILL SINA PATIENTER?"

Fråga tillverkaren om de produkter ni använder uppfyller kraven. Vi på Qbtech tycker patientsäkerhet och kvalitet är grundläggande hörnstenar i arbetet med psykologiska tester och vi samarbetar med externa aktörer för att uppfylla de strikta kraven som finns. Vill du lära dig mer om vårt arbete om QbTest, QbCheck och MDR?

Kontakta oss på **08-790 5001** eller **info@qbtech.com**

[1] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX:02017R0745-20200424>

[2] <https://www.ivo.se/yrkesverksamma/medicinteknik/Informationsfilm>, hämtad 2021-06-09.

[3] <https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/foreskrifter-och-allmanna-rad/konsoliderade-foreskrifter/20081-om-anvandning-av-medicintekniska-produkter-i-halso--och-sjukvarden/>

Qbtech

Psykologjobben fler än någonsin

Rekordmånga jobb finns för psykologer att söka. Bland arbetsgivarna råder en lätt desperation.

–Det är verkligen psykologernas marknad, säger Jennie Sandh på SiS ungdomshem i Långanäs, som för andra gången annonserar efter en psykolog.

Text: Lennart Kriisa

För Arbetsförmedlingen är det väntat att platsannonserna för psykologer väller in. Prognosen är att efterfrågan ytterligare kommer att öka. Jobben finns över hela landet och inom alla sektorer, från privata vårdcentraler till Kriminalvården och Bup. Psykologtidningen har intervjuat ett tiotal arbetsgivare och tonen är densamma – förhoppningen om att kunna rekrytera en psykolog är generell låg.

Jennie Sandh, hälso- och sjukvårdschef på SiS ungdomshem i Långanäs, berättar att det är andra gången sedan i våras hon söker en psykolog för fast anställning. Rekryteringen i våras ledde till ett kontrakt men psykologen hoppade av före första anställningsdagen.

– Vi behöver konkurrera med många och det handlar inte bara om löner för att bli en attraktiv arbetsgivare, utan också om personalitet, antalet psykologkollegor och annat, som möjligheten att jobba hemifrån, säger hon.

I dag har ungdomshemmet tre anställda psykologer. I sämsta fall

får de lösa vakansen med att anlita en psykologkonsult.

– Då blir det dyrare och sämre kontinuitet, säger Jennie Sandh och marknadsför samtidigt den lediga tjänsten.

– Här på SiS går det att göra skillnad för dem som verkligen behöver det. Vi gör också omfattande utredningar, till skillnad från de löpande bandet-utredningar som jag hör att en del psykologer inte uppskattar så mycket.

På Bup i Bollnäs suckar enhetschefen Lotta Hägg. Hon är på jakt efter två psykologer för fasta anställningar. Antalet sökande är hittills noll.

– Vi får fortsätta annonsera, säger hon utan att på rak arm kunna svara på hur länge tjänsterna varit vakanta men troligen »något år«.

Lotta Hägg säger att det förvisso har fungerat bra att upphandla tjänster från privata psykologer, men

KRISTINA TAYLOR

PATRIK OLSSON

»Får vi inte tag på någon psykolog anställer vi nog ytterligare en kurator.«

kontinuiteten blir lidande och kötiderna skulle kunna kortas om rekryteringen gick i lås.

Patrik Olsson, verksamhetschef för Capios vårdcentral i Kristinehamn, är mer hoppfull. Han berättar att vårdcentralerna i Värmland av tradition har anställda kuratorer i stället för psykologer.

– Jag tänkte att det skulle vara bra med en psykolog. Då skulle vi även kunna erbjuda behandling och slippa remittera.

Några intresserade har hört av sig men velat arbeta deltid. Hittills har Patrik Olsson fått in en ansökan.

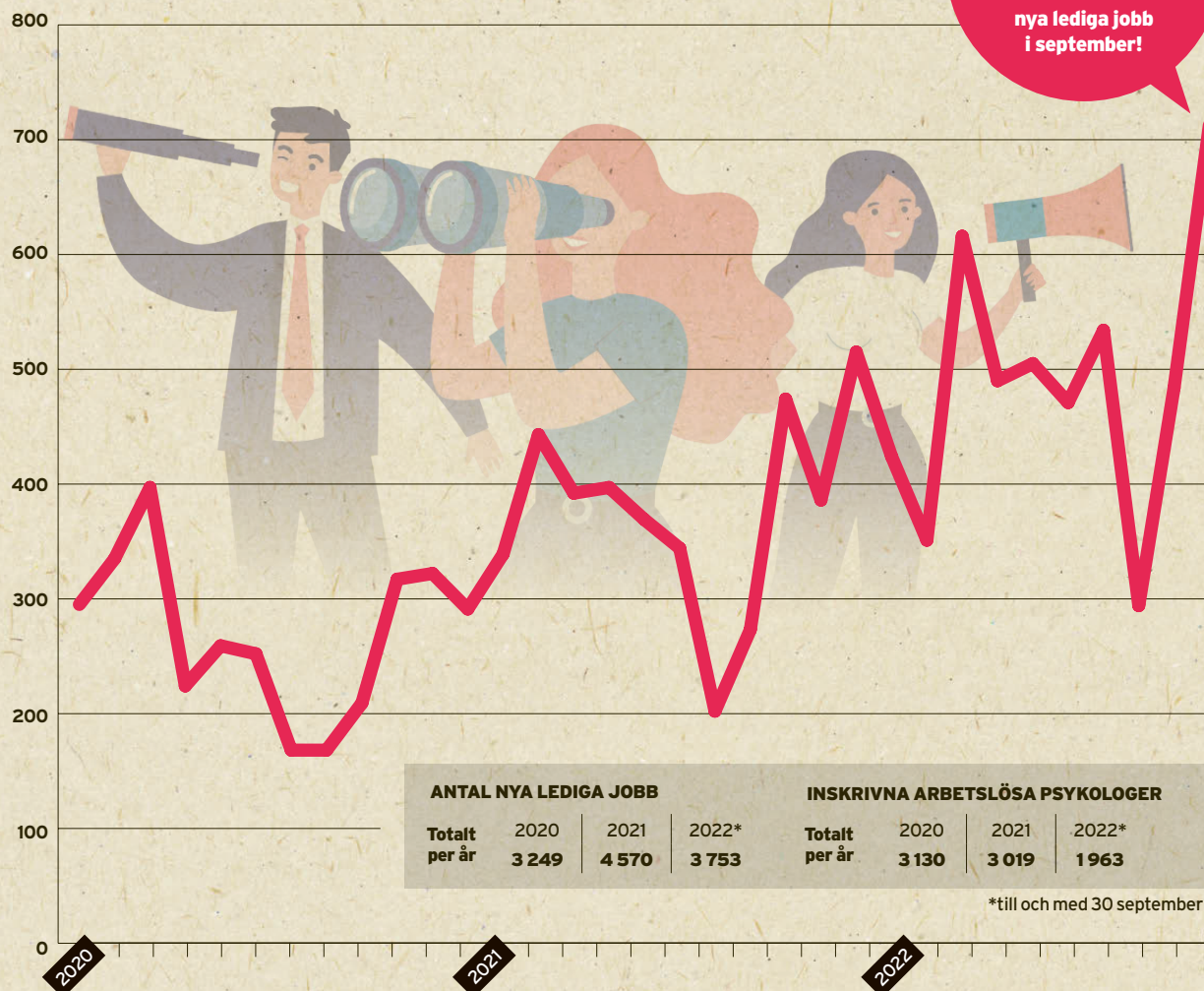
– Får vi inte tag på någon psykolog anställer vi nog ytterligare en kurator. Fast vi borde vara attraktiva. En psykolog får chansen att bygga upp ett team.

Region Jönköping söker tio PTP-psykologer och skriver i platsannonsern att söktrycket brukar vara högt. Det gäller att skicka in sin ansökan så snart som möjligt. Men Emelie Hultman på HR-avdel-

Jakten på psykologerna

714

nya lediga jobb
i september!

Källa: Arbetsförmedlingen

ningen berättar att något har hänt i år, bara ett fåtal ansökningar har kommit in.

– Vi har fått färre ansökningar än vanligt. Jag vet faktiskt inte vad det beror på, säger hon.

Plikt- och prövningsverket söker totalt tolv psykologer på grund av »personalomsättning och nyrekrytering». Myndigheten förväntar sig många ansökningar, eftersom »etableringen av göteborgskontoret gav väldigt många ansökningar».

Jens Lindau, ombudsman på Psykologförbundet, berättar att det kommer en hel del frågor till medlemsrådgivningen om vilka

krav psykologen kan ställa inför en anställning.

– Mest är det frågor om lönen, men det är också viktigt att kolla utvecklingsmöjligheterna, om det finns psykologkollegor, specialisttjänster och någon med psykologiskt ledningsansvar.

Kristina Taylor, Psykologförbundets ordförande, är väl bekant

med situationen och efterlyser flera åtgärder. Bland annat behövs fler psykologer med ledningsfunktioner för att psykologer ska kunna vara med och organisera vården, inte bara utföra den.

– Dessutom finns ett direkt samband med personalens arbetsmiljö. Politiken behöver lyssna på professionen, säger hon.

På vårdcentralen HMC i Landskrona säger enhetschefen Carina Tagesson att hon inte längre söker en psykolog. Att platsannonsern ligger kvar är ett misstag.

– Vår psykolog som slutade ångrade sig och kom tillbaka, säger Carina Tagesson. ●

FAKTA/ARBETSFÖRMEDLINGENS PROGNOSE FÖR ÅR 2026

Mycket stora möjligheter till arbete eftersom:

- ✓ Antalet psykologer som väntas gå i pension de närmsta fem åren beräknas öka.
- ✓ Antalet personer som skulle kunna börja arbeta i yrket de närmsta fem åren beräknas minska.
- ✓ Antalet psykologer som efterfrågas de närmsta fem åren förväntas öka.

Josefin Lomäng,
Paula Richter och
Oline Jung Ståhle.

Lika villkor för STP-psykologer

Region Sörmland inför lika villkor för alla psykologer som vill specialisera sig och gör samtidigt en satsning på ett yrkeslivslångt lärande.

– Många känner en etisk stress över att hålla sig uppdaterade. Det vill vi hjälpa psykologerna med, säger Paula Richter som är STP-studierektor.

Text: Maria Jernberg

I Region Sörmland arbetar 140 psykologer, 40 av dem håller på med sin specialistutbildning. De nya riktlinjerna ger rätt till kursdagar och tio procents lästid under fyra år. För specialistarbetet får 20 procent av arbetstiden avsättas i ett år.

– Nu slipper var och en ha långa förhandlingar med chefen. Alla får samma villkor oavsett om de är i primärvården, psykiatri eller habilitering.

Oline Jung Ståhle är psykolog i MBT-teamet på psykiatriska mottagningen i Nyköping. Hon påbörjade sin specialistutbildning för två år sedan och är positiv till förändringen.

– Jag gjorde upp en studieplan

med min chef men avbröt den på grund av personalbrist. Med centrala riktlinjer tror jag det blir tydligare vad som gäller och lättare för både mig och mina chefer.

Paula Richter menar att Region Sörmland vill att psykologerna ska specialisera sig men att det funnits ett glapp mellan idén om hur specialistutbildningen ska fungera och hur det faktiskt ser ut.

– Utbildningen är ganska spretig och det kan vara svårt även som högutbildad att förstå – vad är det

»Det blir tydligare vad som gäller och lättare för både mig och mina chefer.«

här, vad håller jag på med. Det är mer än 4 000 som läser till specialister ute i landet, så det finns inte en chans att Psykologförbundet ska hinna med alla individuella frågor. Då är det bra för de regioner som anställt en studierektor – för de frågorna får jag nu rodla i.

I Sörmland finns ingen högskola och heller ingen större ort. För att attrahera psykologer sätter Paula Richter och en kollega också igång en kontinuerlig kompetenshöjning som de kallar Yllis (Yrkeslivslångt lärande i Sörmland).

– Det finns en etisk stress över att inte hinna ta del av ny och relevant forskning, man vet att man inte kan gå på sina tio år gamla kunskaper men hinner inte uppdatera sig.

Till skillnad från de kliniska psykologerna har Paula Richter tid att finnkamma Socialstyrelsen och SKR på nyheter, eller att hitta korta filmer på nätet som kan vara intressanta. Hon sorterar i informationen och sprider vidare.

– Vi skickar ut ett nyhetsbrev där vi skriver lite om vad som händer i regionen, nationellt och internationellt.

Yllis ska även bjuda på entimmesföreläsningar online. Den första är i november med en psykolog som skrivit sitt specialistarbete om sexprat i terapin.

– Vi försöker hitta breda ämnen och förmedla kunskap som finns bland oss. Sex är viktigt och relevant för alla oavsett arbetsplats, alla människor har ju ett förhållande till sexualitet.

Josefin Lomäng är psykolog inom öppenpsykiatri i Nyköping och fackligt aktiv i regionen. Hon tycker Yllis är ett bra och roligt initiativ.

– Det blir ett sätt att knyta ihop psykologerna över regionen, ett forum där vi kan komma närmare och fortbilda varandra. ●

Tidöavtalet

Kritik mot inskränkt tolkrätt

Tio företrädare för hälso- och sjukvårdens professioner, däribland Psykologförbundet, kritiserar regeringens ambition att begränsa rätten till tolk för asylsökande. I en debattartikel i Dagens Nyheter uppmanas regeringen att skrota förslaget.

En annan åtgärd i Tidöavtalet är kraftig utbyggnad av primärvården de kommande tio åren. Psykologer omnämns dock inte bland de professioner som ska ingå i utbyggnaden. I avtalet föreslås även att elevhälsan ska återfå ett vårdande uppdrag.

– Förbundet kommer att kontakta regeringen och förklara varför psykologer är en helt avgörande resurs i primärvården samt vikten av att elevhälsan fortsätter att arbeta förebyggande, säger Kristina Taylor, ordförande för Psykologförbundet. /LK

Legitimationer

Psykolog tar plats i HSN

Patrik Lind är ny ledamot i Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, HSN. Han ser fram emot att få veta hur arbetet sker på insidan.

– Jag hoppas också tillföra något utifrån både psykologin och etiken, säger Patrik Lind, som även är ordförande för Psykologförbundets etikråd.

Patrik Lind utsågs av Saco och ersatte tandläkaren Henrik Toremalm, som är missnöjd.

– Saco valde en psykolog i stället. Jag tycker att det är märkligt eftersom det redan

finns psykiatriker i nämnden, säger Henrik Toremalm till Tandläkartidningen.

Förra året återkallade HSN totalt 108 legitimationer. De tre vanligaste professionerna var läkare (41), sjuksköterskor och barnmorskor (44) samt tandläkare (13). /LK

Pristagare

Kognitiv träning tilltalade jury

Psykologen Hanna Malmberg Gavelin tilldelas priset till yngre forskare i psykologi för att med stor skicklighet ha undersökt hur stressrelaterade kognitiva nedsättningar kan förstås och behandlas. Pristagaren är uppvuxen i Umeå och verksam vid stadens universitet. Hennes avhandling visar att kognitiv träning kan ha positiva effekter för återhämtningsförloppet efter utmattningssyndrom. Hanna Malmberg Gavelin fortsätter nu sin forskning i projektet »För stressad för att tänka?« Piset delas ut av Svenska nationalkommittén för psykologi. /MJ

Rädda Barnen

Psykolog tar över ordförandeskap

Maria Schillaci är ny ordförande för Rädda Barnen. Hon har en bakgrund inom Bup och förskolan, men har också varit engagerad i Rädda Barnen under de senaste 20 åren.

– Barns utsatthet har

MARIA SCHILLACI

alltid varit en hjärtefråga för mig. Kan- ske för att jag själv som barn kom attil Sverige från Finland. Jag har en djupa- re förståelse

för hur exkludering påverkar barns utveckling, säger hon till Psykologtidningen.

Uppdraget som ordförande för Rädda Barnen kommer hon att kombinera med sitt arbete som strateg för barnrätt och demokrati i Västerås Stad.

Hon driver även en egen psykologmottagning där hon möter barn. /LK

3

TRE FRÅGOR TILL PSYKOLOGEN EWA PIHL KRABBE (S)...

... som lämnar regionpolitiken för att ta plats i riksdagens kulturutskottet. .

Sörjer du att du inte hamnade i socialutskottet, som du önskade?

– Nej då, man kan inte få allt man önskar och kulturutskottet var mitt andrahandsval. De frågor jag ägnat mig åt tidigare som politiker i Region Skåne, bland annat de funktionshindrades rättigheter, kan jag driva genom att ställa skriftliga frågor och interpellationer.

Vad vill du fokusera på i kulturutskottet?

– Jag har fått ansvaret för bland annat litteratur och läsning, biblioteken och folkminnen. Läsfrämjande åtgärder är väldigt viktiga. Att läsa böcker ger språket och utvecklar fantasin. Men vi har inte dragit i gång ännu. Jag har bara hälsat på de andra ledamöterna, till exempel Amanda Lind, som är ordförande för utskottet. Hon är ju också psykolog men vi sa inget om det.

Jag har hört att du läser fem böcker i veckan. Hur hinner du det?

– Jag läser fort. Jag börjar i mitten på sidan och sprider sedan ut blicken, det är svårt att förklara. Oftast lånar jag på bibliotek. Det blir allt från biografier till deckare. Jag har svårt att göra mig av med egna böcker. ● Lennart Kriisa

80%

Ökningen av självskador bland 12-åriga flickor mellan 2020 och 2021, visar ny statistik från Socialstyrelsen. Vad ökningen beror på vet inte myndigheten.

Hur mår samerna?

Aldrig tidigare har det samiska samhället fått så mycket uppmärksamhet. Mitt i den samiska boomen är det dags att ställa frågan - hur mår samerna? Psykologtidningens Anna Wahlgren satte sig på tåget till Jukkasjärvi.

Text: Anna Wahlgren Foto: Axel Öberg, Johan Wahlgren

En samisk boom – alla vill till Sápmi

Jukkasjärvi. Renskötaren Simon Nutti är koncentrerad. Långsamt försöker han närma sig renen Riddu – namnet betyder »lavin« på samiska – det är en del i tämningsarbetet.

– Det handlar om att bygga förtroende. Jag gör inte så mycket, det räcker med att vi står bredvid varandra. Så här nära honom har jag aldrig varit tidigare, det är ett genombrott. Och det gör mig lycklig.

Simon Nutti är uppvuxen i Övre Soppero och har varit renskötare i hela sitt liv, han var bara några år gammal då han började lära sig att kasta lasso. I dag är han imponerande skicklig. Han har svårt att föreställa sig att han skulle kunna jobba med något annat än renskötsel, det är renskötare han vill vara. Men utmaningarna blir allt större. Klimatförändringarna i norra Sveriges sker snabbt och Simon känner inte längre igen sina marker. I januari var det plusgrader och spöregnade, två dagar senare var det tjugo minusgrader. Den svajiga temperaturen gör marken isig och svärgenomtränglig, och renarna kommer inte längre åt sin mat. Samtidigt planerar svenska staten för nya gruvor och mer vindkraft. Stressen runt klimatförändringar och nyetableringar tär på människor, säger Simon Nutti.

– Jag försöker jobba med mikrolycka, att njuta av det lilla i tillvaron. Nu när jag hade det här genombrottet med renen, då försöker jag verkligen uppskatta det. Men skallen är ju full av tankar hela tiden. I det samiska samhället ska man utåt sett vara stark, men innerst inne är det många som grubblar. Jag har börjat fundera mer över sådant här

sedan två vänner tog livet av sig. Jag försöker bli bättre på att fråga dem runt omkring mig hur de mår.

På senare år har intresset för samerna ökat, inte minst inom skönlitteratur och film. Filmen *Sam-elod* om nomadskolan och rasbiologin skakade om, sedan kom Elin Anna Labbas Augustprisvinnande bok om tvångsförflyttningarna, därefter Ann-Heléné Laestadius roman *Stöld* som bygger på verkliga händelser. Renskötaren, sångaren och jojkaren Jon Henrik Fjällgren syns i Mello, sångerskan Maxida Mäarak är en av deltagarna i *Så mycket bättre*, och rapparen Kitok släpper låtar som *Norrskén i baren* och *Paradise Jokkmokk*.

Men också på ett politiskt och samhälleligt plan har det samiska tagit plats. Årkebiskopen Antje Jackelén har delat ut en historisk ursäkt å kyrkans vägar. Regeringens beslut, tidigare i år, om att ge grönt ljus till gruvan i Kallak, och att Girjas sameby för ett par år sedan vann en historisk seger över staten och fick rättigheterna till fisket och jakten i området, har ytterligare bidragit till att rikta strålkastaren mot samernas situation. Att tala om »en samisk boom« säger mer om det självgodas majoritetssamhället, tycker vissa. Bara för att något inte har uppmärksamats i den svenska dagspressen eller på Sverige Radio betyder det inte att det inte har existerat. Det har alltid skrivits böcker om det samiska livet, och en mer intressant fråga är varför storsamhället börjar engagera sig först nu? Samtidigt kvarstår det faktum att allt fler har blivit intresserade av den samiska kulturen och vill lära sig mer.

Klockan är halv tio på morgonen och det är fortfarande mörkt. Nästan polarnatt. Det är mitt i januari

Sametinget vill att sanningskommissionen bland annat granskar hur det gick till när samiska marker kom under statlig kontroll. Försvenskningsprocessen, konsekvenserna av språkförlust och svårigheterna att ta tillbaka sitt språk som vuxen, är andra teman.

och solen orkar över horisonten i bara ett par timmar. Temperaturen mäter nio minusgrader och träden är snöklädda. Vi – ett gäng turister – är i Jukkasjärvi för att lära oss mer om den samiska kulturen. Vi åker skotersläde genom skogen tills vi är framme vid renhägnet.

– Välkomna in i lávvun, tältkåtan, säger guiden Sáráh L Riská.

– I tusentals år har samerna levt i takt med naturens årstider och förflyttat sig med renfloken i deras jakt på föda. Man brukar tala om samebyar, men en sameby är egentligen inte en by, utan ett geografiskt område där renskötsel bedrivs, förklarar hon.

Vi sitter på renskinn framför den värmande brasan, och Sáráh lagar souvas; rökt renkött och lingonsylt i nybakad glödkaka – norrländsk kebab i sin allra bästa form. Sen fixar hon kokkaffe i en panna över öppen eld.

– Samerna är ett av världens urfolk som har levt på samma plats hur länge som helst, i flera tusen år. Samerna lever i Ryssland, Finland, Norge och Sverige, och området där samer alltid bott kallas Sápmi.

Gruppen lyssnar uppmärksam. Det är grundläggande kunskaper, men den sorgliga sanningen är att flera av oss är mer uppdaterade om gränsdragningen i Afrika än den i vårt eget land. Men nu börjar fler och fler vilja lära sig om den ▶

»I det samiska samhället ska man utåt sett vara stark, men innerst inne är det många som grubblar.«

Simon Nutti är uppvuxen i Övre Soppero och har varit renskötare i hela sitt liv.

»Den statistik vi har visar att självmord har varit mer vanligt förekommande bland renskötande samiska män.«

Samiska delen av den svenska historien, säger Nils Nutti, som driver turistföretaget Nutti Sámi Siida.

Han föddes under tidigt 1960-tal då samerna övergav nomadlivet, började bosätta sig och satte barnen i skolor. Han är uppvuxen i en renskötarfamilj och har jobbat som renskötare i hela sitt liv. I mitten av 1990-talet var det några riktigt dåliga vintrar och familjen Nutti var för första gången tvungen att stödutfordra renarna. Det kostar pengar att mata, flera hundra tusen kronor under en vinter. Äldre samer brukade påminna Nils: »Det är renen som ska mata dig, inte tvärtom.« Han började fundera över hur han kunde få in pengar, och tänkte att han skulle gräva där han står. Renarna och naturen kan han ju allt om, varför inte börja där? I samma veva etablerades Ishotellet i Jukkasjärvi, som så småningom blev en av Sveriges hetaste vinterdestinationer. Han beslutade sig för att börja ta emot turister och berätta om den samiska kulturen.

– Det är ett perfekt tillfälle att utbilda människor. Min önskan är att Nutti Sámi Siida ska vara en plats att mötas på. Vi som representerar det sista av naturfolken besitter kunskap som kanske uppfattas som lite exotisk och mystisk. Vi samer finns i Sverige, men folk vet ganska lite om oss. Vi är ju inte en stor befolkning även om vi rör oss över en stor yta. Det är nog det som konflikterna bygger mycket på. Främlingsfientlighet handlar ofta om okunskap och rädsla. Därför ser jag utbildning som ett viktigt uppdrag för oss, säger Nils Nutti.

JON PETTER STOOR

Den samiska psykiska ohälsan

Det pratas ofta om den samiska psykiska ohälsan, inte minst bland samerna själva. Trots det finns det än så länge begränsat med forskning som berör den samiska folkhälsan, i alla fall i den svenska delen av Sápmi. Jon Petter Stoor är psykolog och forskare inom psykisk hälsa, med fokus på samer och suicid. Han är själv same, uppvuxen i Kiruna, men numera bor han i universitetsstaden Umeå. Han är bekymrad över bristen på vetenskaplig kunskap.

– Vi har ingen statistik efter år 2000. Det måste betraktas som historiska data nu, siffrorna är ju mer än tjugo år gamla, men vi hänvisar fortfarande till den. Den statistik vi har visar att självmord har varit mer vanligt förekommande bland renskötande samiska män, som löpte en femtioprocentig ökad risk att dö i självmord. Bland icke renskötande män och renskötande kvinnor såg man däremot ingen överdödlighet i självmord. Det finns inget som talar för att det inte skulle se ut så här i dag, men heller inget som bekräftar det. Vi har indikationer på att problemet består i ungefär samma omfattning, samt att risken kan vara flerdubbelt högre för renskötande män i södra Sápmi. Men det är en osäker kunskapssituation och det är jätteproblematiskt, säger Jon Petter Stoor.

Kunskapsluckorna är stora inom egentligen alla psykosociala hälsodomäner. Den forskning som

finns baseras framför allt på tre enkätstudier – en som riktade sig till samiska skolungdomar, en till unga vuxna samer och en till renskötande samer. Lägg till en studie om mortalitet under åren 1961 till 2000. Det är den forskning som finns. Men det ska bli ändring på det. Jon Petter Stoor jobbar just nu med en stor nationell studie på uppdrag av Sametinget och Folkhälsomyndigheten. Det är en omfattande kartläggning av den samiska hälsan, den ingår i folkhälsoenkäten om hälsa på lika villkor, och samiska och svenska data kommer att radas upp bredvid varandra. Studien ska presenteras i vinter, men delar av den har redan släppts – bland annat ett kapitel om språket.

– Samer som är samisktalande rapporterar genomgående bättre psykisk hälsa och mindre psykisk ohälsa jämfört med samer som inte är samisktalande. Språket ger dig sannolikt en access till det samiska nätverket som i sig är en skyddande faktor. Om du har språket har du en starkare koppling till det samiska. En samisk empowerment, en känsla av att: »Jag vet vem jag är, jag är trygg i det, det spelar ingen roll att någon kallar mig lappjäväl.« Tack vare språket står du stadigare mot sådant som annars hade haft en negativ påverkan.

Däremot verkar yrket renskötare vara en riskfaktor. Var tredje ung samisk renskötare har allvarligt övervägt att ta sitt liv, enligt en studie bland unga samer från 2008. De som står nära renskötseln är

Efter några dåliga vintrar bestämde sig Nils Nutti för att satsa på turismen.

uppenbarligen de som har mest självmordstankar.

– Det kan tyckas paradoxalt. I det samiska samhället ses ju renskötarna som kärnan av det samiska. De är de starkaste traditionsbärarna, de som har bäst tillgång till språk och kultur. Dessutom tillbringar de stora delar av dagarna utomhus – med renarna. De borde egentligen ha störst möjligheter att leva ett gott samiskt liv. Att den gruppen uppfattas vara mer utsatt har många svårt att få ihop. Man för att begripa det måste man också förstå utmaningarna för renskötsel.

Skogsbruket har expanderat och betesmarkerna har blivit mindre och

färre. Dessutom har annan samhällslig infrastruktur – som vindsnurror, gruvdrift och vägbyggen – brutit in. Renarna undviker gärna vindsnurrorna, de får ingen betesro i närheten av vindkraftverk, vilket leder till mer fragmenterade betesmarker.

– När samebyarna protesterar uppstår samhällsliga konflikter. Renskötarna blir en symbol för intressekonflikten, för det är ju de som syns. Det är alltså renskötarna som upplever konflikterna i sin vardag. När de går till macken och affären får de höra att renskötare tar för sig av marker på ett orättfärdigt sätt.

Ja, motsättningarna är påtagliga. De Kirunabor som jag pratar

»Främlingsfientlighet handlar ofta om okunskap och rädsla. Därför ser jag utbildning som ett viktigt uppdrag för oss.«

med – såväl samer som icke samer – är uppvuxna med samehatet.

– Om man har slitit i gruvan hela året och vill ut och köra skoter på påsklovet, men så blir det restriktioner för att samerna ska ut med renarna. Ska en hel bygd anpassa sig efter några hundra renar? Vi kan inte heller leva på det som våra förfäder gjorde, varför ska samernas liv inte förändras? Och det där om att samerna skulle kallas lappjävlar... jag har aldrig hört någon annan än samerna själva säga lappjävlar, påstår en man som är född och uppvuxen i Kiruna, men som inte har någon lust att synas i tidningen. Det här är känsliga saker.

Hans åsikt hör jag dock om och om igen. Motsättningarna finns förvisso överallt. I både Skäggetorp och Sápmi. Men i Sápmi sitter de i rötterna, de har flätats in i historien. Dessutom finns det geografiska skillnader i attityder, påpekar Jon Petter Stoor.

– I södra Sápmi är det samiska samhället svagare. I en stad som Kiruna kan man delvis vara anonym, kanske inte om man är renskötare, men många andra samer kan flyga under radarn. I mindre sammanhang, om du till exempel bor i Storuman eller Järpen, vet alla vem du är. Om någon är förbannad på samerna kommer du att få höra

Samer emellan finns en hierarkisk ordning. Högst står den renskötande, samisktalande samer.

det på krogen eller macken. Det är en påfrestning som de måste leva med. Att uppleva negativa saker kopplat till den du är, är negativt för hälsan.

I det samiska samhället är normen att man ska stå stark, att man inte ska prata om sina problem eftersom det bara kommer att göra saken värre. Den inställningen är djupt rotad, menar Jon Petter Stoor.

– För hundra år sedan – vad hade du att vinna på att tala om din egen utsatthet? Skulle en same ha tjänat på att tala om sina problem? Skulle det svenska samhället ha svarat upp på något vettigt sätt?

BILD AXEL ÖBERG

»För hundra år sedan – vad hade du att vinna på att tala om din egen utsatthet? Skulle en same ha tjänat på att tala om sina problem?«

att det finns samiska världar som han inte har tillgång till.

– Jag sörjer verkligen att jag inte lärde mig samiska. Min pappa var samisktalande, men han talade inte samiska med oss barn. Han jobbade på bland annat Samiska riksförbundet, han rörde sig mycket i samiska miljöer, men han höll oss barn utanför. Varför? Var det fel? Jag vet inte. I dag är jag disputerad psykolog och har ett värlvlönat arbete. Hade det varit bättre om han lärt mig tala samiska? Kanske. Men min chans att utbilda mig och bli en integrerad svensk hade sannolikt minskat. Det samiska har ju alltid värderats väldigt lågt i det svenska samhället. Så det var ett rationellt val som pappa, och många i hans generation, gjorde.

När Jon Petter Stoor var färdig psykolog för ett decennium sedan fann han ingen plats för sin kompetens inom det svenska vårdssystemet. I stället flyttade han till Norge.

– Där rekryterades jag direkt efter utbildningen. »Titta, här har vi en samisk psykolog, att han inte talar samiska är inte hela världen, men vi vill ha hans kompetens«, var inställningen. Att flytta till Norge var det enda sättet för mig att få jobba med samisk hälsa. Jag argumenterar ofta för att unga samiska vårdare ska lyftas fram och att deras samiska kompetens ska värderas högre i den svenska vårdapparaten. Det är klart att de ska ha högre lön och att de ska jobba emot samiska patienter. De har en unik och super-viktig kompetens i norra Sverige.

Urfolk över hela världen

Rapporter som berör urfolk runt om i världen brukar vittna om samma sak. Att den psykiska ohälsan är utbredd, ofta är dessutom alkohol- och narkotikamissbruket omfattande.

– Den här konflikten ser vi överallt. I Amazonas, på Grönland, i Sápmi, i Australien, på Nya Zeeland och så vidare. Den övergripande berättelsen tror jag inte är mer komplicerad än att vår globala värld kräver saker, och fungerar på ett sätt, som inte är kompatibelt med urfolkens levnadssätt, säger Jon Petter Stoor.

I ett internationellt perspektiv står det ändå ganska bra till med samernas psykiska hälsa. Samerna är ett av de urfolk som har bäst hälsa, och minst problem med psykisk ohälsa, i jämförelse med majoritetsbefolkningen.

– Att samerna är det goda exemplet måste ha att göra med den nordiska välfärdsmodellen och den relativa icke-diskrimineringen. Historiskt har samerna visserligen upplevt sig vara diskriminerade, men en same som ville sluta med renskötsel och försöka kliva in i det svenska samhällsbygget blev vanligen välkomnad. Samma sak med vården. I den mån en same kunde manifestera sina hälsoproblem på ett svenskt sätt så hade hen sannolikt goda chanser att få hjälp, och tillgång till ungefär samma samhälls-

Svaret på frågorna är nog – nej. I den mån du levde på renskötseln så var du beroende av att klara dig själv. Av naturliga skäl finns alltså den där »kan själv-mentaliteten« i det samiska. Men den finns också inom den svenska bondekulturen. När du inte har något nätverk att lita på, då är det du och din familj som gäller. Historiskt har samerna fått lära sig att det inte är någon idé att öppna sig, heller inte att visa sig sårbar.

Dessutom finns det en hierarki samer emellan. Högst i hierarkien står den renskötande, samisktalande samens. Som icke samisktalande same konstaterar Jon Petter Stoor

Regeringen har gett Folkhälso-myndigheten och Socialstyrelsen i uppdrag att tillsammans med ett tjugotal berörda myndigheter inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention bland samer. Umeå universitet har fått i uppdrag av Sametinget att genomföra en hälsostudie.

apparat som svenskar i allmänhet, säger Jon Petter Stoor.

Situationen på Grönland är mer präglad av social utsatthet. Avståndet till Danmark är stort, till skillnad mot i Sápmi, där den samiska kulturen har tvingats in i de nordiska samhällena i mycket högre utsträckning.

– Även om grönlänningarna formellt sett har tillgång till samma välfärdstjänster som danskarna, så är det grönländska samhället mycket mer trasigt med hög arbetslöshet, alkoholism och problem som manifesteras generation för generation. Det här är paradoxalt – att i samhällen där urfolken har störst självbestämmande mår de som sämst. Kanske beror de unga, renskötande samernas psykiska ohälsa också på att de upplever att de inte kan styra sitt eget öde? Var har man mest makt över det samiska livet – jo, inom renskötseln. Och var är den psykiska ohälsan störst? Jo, inom renskötseln. Det finns ett intressant samband här.

Ekonomi spelar förstås också roll, påpekar Jon Petter Stoor.

– Renskötseln var aldrig tänkt att vara en näringsverksamhet som skulle generera avkastning på kapitalismens villkor. Samma sak med säljakten på Grönland, det är inte heller en näringsgren som är hållbar i den globala kapitalismens värld. Det spelar ingen roll om du dödar fem eller tio sälar, du kommer ändå att vara fattig.

Anders Sunna gör konst av sin uppväxt och hur samerna blir motarbetade. I somras representerade han Sápmi på den prestigefulla konstbiennalen i Venedig.

Med konsten som vapen

Konsten har länge varit Sápmis vassaste vapen och kanske var det textilkonstnären Britta Marakatt-Labba som banade vägen. Hon föddes 1951 i Idivuoma och är uppvuxen i en renskötarfamilj. Hon gick i nomadskola i Karesuando – något hon beskriver som ett elände, en plats och tidsanda full av rasism och förakt mot samer. Som ung flyttade hon till Göteborg och gick på konstskolan. Sedan dess har hon broderat den samiska histori-

en. Stygnen är små, men genomslaget stort. Britta Marakatt-Labbas världar av nål och tråd har gett eko i hela världen. Hon broderar fram årtidernas skiftningar, naturens storslagenhet och, inte minst, den samiska historien och hur förtrycket mot samerna har tätt sig. Nu är hon aktuell i dokumentärfilmen *Historjá – Stygn för Sápmi*, som handlar om den allt kärvare renskötseln.

– Otroligt mycket oro, och otroligt mycket intrång. Det är helt obegripligt att svenska staden stödjer utländska bolags exploatering av renbetesland. Och så

klimatförändringarna på det. Det blåser orkan under perioder när det inte ska blåsa, det är värkänsla i januari och trädgränsen rör sig hela tiden uppåt. Många samer känner stor oro, även om de inte pratar om det. Vi människor vill inte gå runt och sprida oro, vi har en överlevnadsinstinkt. Tyvärr lider många unga samer av psykisk ohälsa och självmord förekommer.

Den samiske konstnären och aktivisten Anders Sunna gör också konst av sin egen uppväxt. I femtio år har hans pappa och farbröder

Dokumentärfilmen med Britta Marakatt-Labba Historjá - Stygn för Sápmi finns på SVT Play.

BILD B-REEL FILMS /SVT

»Det är klart att människor mår dåligt när de pressas från alla håll och olika näringar ställs mot varandra.«

varit i en komplicerad konflikt med länsstyrelsen efter att ha förlorat rättigheterna till renskötsel. I somras representerade han Sápmi på den prestigefulla konstbiennalen i Venedig och teman som maktutövning, vänskapskorruption och exploatering av naturresurser är genomgående i hans skapande.

Anders Sunna känner stor oro för den psykiska hälsan bland samer.

– Det är klart att människor mår dåligt när de pressas från alla håll. När man är motarbetad av alla, inte får vara någonstans och olika näringar ställs mot varandra ... Det sägs att vi samer måste kunna samexistera med andra näringar, men när den ena parten äter upp den andra? Man kan ju inte sätta in en ren och en varg i samma hage och säga åt dem att samarbeta. Att bli fråntagen sina rättigheter gör något med en människa. Samerna pressas att ta livet av sig. Det finns inte en same som inte känner någon som har tagit sitt liv.

Jon Petter Stoor tror att det

spelar stor roll – framför allt för den unga, uppväxande samiska generationen – att se samer lyckas på olika sätt.

– Särskilt om det samiska får vara en del av det lyckade. Många av de som har lyckats hittills i Sverige har gjort det på svenska. I Norge kan vi se motsvarande samiska boom, men där uttrycker de sig på samiska. De sjunger på samiska, skriver sina böcker på samiska, men de har ändå en plats i det norska samhället. Det är nästa stora kliv som behöver göras i Sverige. Det skulle betyda att det samiska språket har blivit uppvärderat. Att samerna får verka på sina egna villkor och inte bara som kommunikatörer för en svensk publik. Jag tillhör ju själv generationen bakom, jag jobbar ju främst mot den svenska vårdapparaten. Nästa generation psykologer talar förhoppningsvis samiska och jobbar direkt mot samerna.

Nu längtar Jon Petter Stoor efter att få presentera de nya forskningsresultaten.

– Samisk hälsa är mainstream-forskning i den norska delen av Sápmi, men i Sverige är det fortfarande något unikt. Att det inte finns några svenska institutioner som äger hälsofrågor som rör samer har varit ett stort problem. För med forskning följer förändring. Numera finns det till exempel ett nätverk för samisk hälsa, det hade vi inte sett om det inte gjorts forskningsinsatser. ●

Vikten av gråskalor mellan sjukt och friskt

När en person med ätstörningar blir av med sin kliniska diagnos känner många av dem sig ändå långt ifrån friska. Ofta är det först efter att det blivit ordning på själva ätandet som det stora emotionella arbetet kan börja. Den här boken kan sägas handla om det.

När författaren beskriver tiden efter att den mest akuta ätstörningsproblematiken lagt sig, går tankarna till ny-nyktra alkoholister. Då kommer arbetet med att lära sig hantera livets alla känslor och motgångar utan alkohols hjälp. På samma sätt står patienten som inte länge har svältandet, hetsätandet eller tränandet att ta till, på många sätt naken inför världen – tvingad att lära sig leva på nytt.

ANNA EHN ÄR journalist och har under många år själv varit sjuk i ätstörningar. Hon har tidigare givit ut flera andra böcker i ämnet, senast *Mamma med ätstörning* tillsammans med Leone Milton. Fröet till den här boken kom ur Ehns frustrerade fråga till

VÄGEN MOT DET FRISKA – ATT BLI FRI FRÅN ÄTSTÖRNINGAR
ANNA EHN,
NATUR & KULTUR, 2022.

sig själv: »Ska det aldrig vara över?»

Vägen mot det friska är långt ifrån en behandlingsmanual, i stället är det en reflekterande skrift. Bokens kapitel har rubriker som rör sig kring ämnen som identitet, återfall och samband med perfektionism och skam. Med en stor portion mod – och viljan att en gång för alla

knipa huvudet av ätstörningsskammen – berättar Ehn om sina egna återfall i mogen ålder. Texterna resonerar utifrån hennes egna erfarenheter och intervjuer hon genomfört med åtta andra ätstörningspatienter.

Inlemmat i resonemangen finns också intervjuer med en handfull psykologer; kliniskt verksamma eller som forskar

på området. En återkommande frågeställning är den om vändpunkter. Vad som kan vara avgörande för att bryta de negativa och sjuka cirkarna och få en person att vända om mot ett friskare liv?

ETT AV BOKENS budskap är vikten av att se gråskalorna mellan det sjuka och friska. Att komma bort ifrån ett dikotomt synsätt som så ofta är synonymt med ett ätstört tänkande. I stället föreslår Ehn att man tänker sig sjukdomen som ett spektrum där det går att jobba mot ett friskare beteende, friskare tankar och friskare ätande. Att föreställa sig ätstörningar så, ger en bättre förståelse för sjukdomen, menar hon. Det bidrar också till mindre risk för känslor av misslyckande när man på vägen mot det friska hamnar i svackor eller får bakslag.

Sitt något luddigt inringade ämne till trots, har Ehn ett förvånansvärt starkt driv i texten. Och hennes prosa rör sig dansande lätt kring det allvarstygda ämnet.

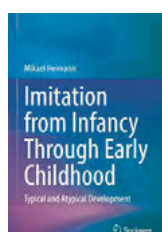
● Celia Svedhem, psykolog och litteraturkritiker

Vardagslivets alkemi

AGNES NOBEL WALDENSTRÖM,
CARLSSON BOKFÖRLAG, 2022.

Agnes Nobel Waldenström, psykolog och docent vid Uppsala universitet, redogör för antroposofins helhetstänkande och hur detta skulle kunna gynna vård och omsorg samt samhället i stort. Liksom tidigare böcker rör hon sig i gränslandskapet mellan konst och vetenskap. /LK

Imitation from Infancy Through Early Childhood

MIKAEL HEIMANN,
SPRINGER NATURE, 2022.

Mikael Heimann, professor emeritus vid Linköpings universitet, sammanfattar sin utvecklingspsykologiska forskning kring imitation från början av 1980-talet till dags dato och dess betydelse tidigt i livet. Boken tangerar även klinisk barnpsykologi med två kapitel som diskuterar autism och Downs syndrom. /LK

Anna Dåderman & Petri Kajonius / psykologer

»Personligheten förutsäger brottsligt beteende«

Aнна Dåderman och Petri Kajonius vill fylla en kunskapslucka om personlighetens roll för brott.

– Alla är överens om att personligheten avspeglas i brottets karaktär, men ingen har strukturerat upp det som vi, säger Anna Dåderman.

För två år sedan kom Dådermans och Kajonius bok om femfaktormodellen. I sitt nya alster sätter de in teorin i en rättspsykologisk kontext och ger en modell för hur läsaren själv kan profilera utifrån offentligt material. Men Petri Kajonius menar att den främsta förtjänsten med personlighetsprofilering är att kunna vara proaktiv.

– För att förklara människors beteende är personlighetsdragen det mest avgörande. Det slår socioeko-

nomisk bakgrund och om du haft otur i livet. Att rättsväsendet inte använder metoden för att öka förutsägelsen om vem som kommer att begå brott, är anmärkningsvärt.

Författarna beskriver hur de fem stora personlighetsdragen kan predicera brott och vilka drag som är typiska för kriminella.

– Brottslingar har låga nivåer av välvillighet. De personer som tvärtom har höga nivåer är goda och tror att andra också är det. Personlighetsdrag är naturliga och till stor del nedärvda, det går inte att låtsas att man är på ett visst sätt, säger Anna Dåderman.

Men blir det inte som en gradering av personlighetsdragen, att vissa är dåliga?

– Det gäller det mesta i

livet - hur känns det att vara överviktig, att vara för kort eller ha fel hudfärg? Vad som är nytt är att vi för in femfaktormodellen på en ny arena. Det är bra att vara medveten om sin sårbarhet, säger Petri Kajonius.

Författarna menar att vi är evolutionärt drivna att profilera dem runt oss.

– Forskning visar att människor har mer rätt än slumpen när de gissar om en person bara efter två sekun-

der. Vår bok är egentligen ett sätt att kartlägga vad vi kan gå på för att bli säkrare.

Anna Dådermans vision rörande brottsförebyggande är att vi redan från start samlar in och centraliserar fakta om barn med tidiga tecken på att utveckla antisocialt beteende.

– Om vi samlar kunskapen från tidig ålder - från Bup, skola, föräldrar och polis, har vi en profil på en människa från början till slut. Om det är så att personen inte utvecklar de dragen så kan den raderas.

Vilka ska man föra ett sådant register på?

– Vi kanske inte kan ge ett personlighetstest till alla på gymnasiet, men socialarbetaren som sköter den här 13-åringen som pangade rutan, varför är det inte rimligt att checka av den personen? Om den har extremt låg välvillighet så är det en rätt säker markör för att det kommer pangas en ruta till om ett år, säger Petri Kajonius.

Vad ska man göra då, om man upptäcker det?

– Ja, då måste helt enkelt bemötandet individanpassas. Det är vi dåliga på. Vi behandlar alla lika och låtsas som att det inte spelar någon roll att vi har olika benägenhet. Vi har nu femtio års forskning i ryggen som visar att personlighet förklarar extremt mycket av framtida beteende.

• Maria Jernberg

Gärningsmannaprofilering

– PERSONLIGHETENS BETYDELSE FÖR UTFÖRANDE AV BROTT AV ANNA DÅDERMAN OCH PETRI KAJONIUS, STUDENTLITTERATUR, 2022.

I boken presenteras klassiska teorier om gärningsmannaprofilering, forskning och författarnas egen modell. Den bygger på femfaktorteorin samt skattningar av narcissism och psykopati, och illustreras med en profilering av kvinnan som dömdes för sommarstugemorden i Arboga.

Låt unga läsa för att komma åt porren

Hälften av alla unga män mellan 11 och 18 år är regelbundet inne på Xvideos, Pornhub och liknande porrsajter. För att »plocka upp moves« och »få någon sorts hum«, för att citera deltagare i en av studierna som Amia Srinivasan hänvisar till. Härom veckan utkom hennes bok *Rätten till sex* (ja, en medvetet provokativ titel). Srinivasan är professor i Oxford och har i boken samlat essäer om sexualitet och feminism. Studierna som hon skriver om är gjorda i USA och England, men motsvarande siffror finns för Sverige.

I VÅRT LAND är snittåldern 12 för att börja söka efter porr på nätet. Den kunskap barn och tonåringar erbjuds hemma och i skolan upplevs inte som tillräcklig – och som förberedelse inför den egna sexuella debuten gör de därför porrsajterna till sina läromästare. Det är ett sorgligt misslyckande från vuxenvärldens sida. Ett svek.

»Den kunskap unga erbjuds hemma och i skolan, upplevs inte som tillräcklig.«

har mötts av kritik som hänvisar till den personliga integriteten. Men barns integritet då? Hur kränkt blir inte den, nu när de har mängder av övergrepp, sexism och ojämställt sex tillgängligt gratis – dygnet runt – ett enda knapptryck bort?

SOM SUBSTITUT KAN vi sedan låta trycka en massupplaga av feministisk, erotisk litteratur, särskilt riktad till ungdomar. Jo, sådana böcker finns! Exempelvis *Hetare – noveller som känns* som utkom på Rabén & Sjögren 2018. Tänk drömmen. Unga måste läsa för att komma åt porr. Då höjer vi dessutom den alarmerande låga läskunnigheten! Och alla sunkiga typer som protesterar mot åldersgränsen – varsågod och ta ett exemplar av boken ni med. Om ni nu så förbaskat ogärna vill lämna era digitala avtryck.

• Celia Svedhem, psykolog och litteraturkritiker

Nya böcker

BILD: ISTOCKPHOTO

Jag är inte sjuk och behöver ingen hjälp

Xavier Amador, Borell förlag, 2022.

Du kommer att kunna hjälpa men inte genom styrkan i dina argument, utan genom styrkan i den relation du lyckats skapa. Så lyder budskapet i Xavier Amadors bok. Han är professor i psykologi i New York och har en bror som insjuknat i schizofreni.

Xavier Amadors beskriver sina egna erfarenheter av frustration som ledde honom till att sluta argumentera för att komma vidare. Läsaren får exempel på fungerande samtal och samtal som bara leder till kamp. Metodiken kallas LEAP: lyssna, visa empati, håll med, samarbeta. /LK

Psykiatri för icke-psykiatriker

Agnes Mellstrand, Gothia Kompetens, 2022.

Att ha en ovanlig personlighet tycker jag ska mötas med nyfikenhet, respekt och acceptans, skriver psykologen Agnes Mellstrand. Hennes mål är att ge professionella hjälpare en ökad trygghetskänsla i mötet med personer som har ett svårare psykiskt lidande.

Boken är egentligen en nedtecknad version av den kurs hon håller för yrkesverksamma. Reflektioner om bemötande löper genom hela den lättillgängliga boken. De vanligaste psykiatriska diagnoserna presenteras, hur de kan behandlas och vad man bör tänka på i bemötandet. /LK

Psykisk hälsa hos späda och små barn

– upptäcka och hjälpa
Katrin Bernstad,
Gothia Kompetens, 2022.

Yrkesverksamma som möter små barn vet oftast hur viktigt det är att fånga upp bekymmer tidigt, och har en stor vilja att hjälpa. Men många känner osäkerhet kring hur de ska göra. Det var orsaken till att psykologen Katarina Bernstad bestämde sig för att skriva denna bok. Boken är fylld med exempel på små barns symptom och på situationer där det viktiga samspelet med föräldern fungerar som det ska, och där det inte är optimalt. /LK

Fler böcker om psykologi – följ Psykologtidningen på Instagram.

Föräldraguiden vid autism & ADHD

Katarina A. Sörngård,
Natur & Kultur, 2022.

Men hallå, du måste ju markera! Den kommentaren får många föräldrar höra, som har barn med neuropsykiatrisk diagnos. Psykologen Katarina A. Sörngård vänder sig till just dessa föräldrar, ja även till föräldrar med barn i gräzonen. För den här gruppen pågår dessutom föräldraskapet längre än för andra. Katarina A. Sörngård har till och med blivit kontaktad av föräldrar med hemmavarande barn som uppnått medelåldern.

Boken ger råd för att anpassa sin föräldrastil och strategier för hur föräldern kan leda sitt barn framåt utan att själv gå under. /LK

»Hur minnesbilder och vittnesmål tas emot och analyseras är häpnadsväckande outvecklat.«

Minnets makt

Julia Korkman,
Schildts & Söderströms, 2022.

Vänsterledaren Lars Ohly påstod att han spelat fotboll mot Nacka Skoglund, och blev utskämd när det visade sig ha varit omöjligt. Men Ohly trodde verkligen att det hänt.

Våra minnesbilder är ständigt formbara. Det vet Julia Korkman, psykolog och docent i rättspsykologi. Hon visar hur kunskapen behöver bli större inom rättssystemet. Minnesbilder och vittnesmål är ofta helt centrala för rättsprocesser, men det sätt på vilket dessa tas emot och analyseras är häpnadsväckande outvecklat. Fallen som beskrivs handlar i stor utsträckning om våld- och sexualbrott, samt brott mot barn. /LK

BILD: MIKKKA PIIRINEN

Julia Korkman

»Minoritetserfarenhet gör något med en. Det borde inte vara så, men om man befinner sig mitt i normen så ska det mer till innan det börjar skava.«

Text: Anna Wahlgren Bild: Johan Bergmark

Malin Fors kallas in akut till intensivvårdsavdelningen på sjukhuset i norska Hammerfest där hon arbetar. En sextonårig pojke har försökt att ta sitt liv och han behöver träffa en psykolog. Pojken är same och talar norska med lätt brytning. Det är uppenbart att norska inte är hans modersmål, och eftersom norska heller inte är Malins modersmål inser hon att situationen inte är optimal.

Malin skäms över att staden i pojkens eget hemland inte har kunnat skaka fram en samisktalande psykolog. För att bekräfta att hon är medveten om problemet berättar hon att hon är svensk. Hon säger också att hon är ledsen över att hon inte är svensk-samisk för då hade de ju kunnat prata obehindrat med varandra. Pojken ger henne en sarkastisk blick och undrar på vilket sätt hon tror att det skulle hjälpa. Vet hon inte att det finns olika samiska språk? Malin känner sig som den dumma kolonisationsaren och inser att ingen

kvick replik i världen kan rädda henne. Det enda hon kan göra är att rätt och slätt be om ursäkt.

– Att försöka hantera maktobalans på ett maktmedvetet sätt är svårare än man tror, konstaterar Malin Fors.

Hennes forskning, böcker och föreläsningar berör nästan uteslutande det här temat – den kliniska blindheten inför sociala maktordningar inom psykoterapi. Inga terapeuter är helt fria från förutfattade meningar och fördomar, betonar hon – inte heller hon själv. Men vilka är hennes blinda fläckar?

– Blinda fläckar är per definition blinda så det är svårt att säga. Min poäng är att alla människor har blinda fläckar. Det är en omöjlighet att vara en god, upplyst människa i alla lägen. Vi förhandlar ständigt med våra ideal, vi exploaterar ju andra människor bara vi går till affären. Jag tror inte att det finns någon destination för full upplysthet. Jag tänker till och med att det är en farlig idé. Det är därför jag är

MALIN FORS

ÅLDER: 47 år.

BOR: I Hammerfest i Nordnorge.

FAMILJ: Hustrun Erica och hunden Maja Chihuahua.

YRKE: Legitimerad psykolog, specialist i klinisk psykologi och psykoanalytiker (IFPS). Arbetar vid Finnmarkssjukhuset, har en egen praktik samt är lektor vid UiT, Norges arktiske universitet.

AKTUELL: Med boken *Makt och privilegier i psykoterapi* (Studentlitteratur).

kritisk till kulturkompetensdiskursen. Den kan framstå som en idyll, att en människa ska bli kompetent och därmed färdig. Men jag tror inte att det fungerar så.

Att vara en tillräckligt bra terapeut handlar inte om att aldrig göra fel, utan om att våga utforska sina brister. Är det något Malin Fors vill bidra med så är det att minska uppdelningen mellan »bra« terapeuter som har en känsla för människorättsetik och »dåliga« terapeuter som agerar utifrån sina fördomar.

– I boken, men också när jag föreläser, försöker jag vara en klinikers röst, och bidra med ett slags inifrånperspektiv från terapirummet. Jag vill dela min sårbarhet och mina fel. Vi kan aldrig bli hundra procent kompetenta och därför måste vi lära oss av våra misstag. Om någon kan lära av mina misstag så kan de ju göra nya, egna, men de behöver inte göra just mina. Jag vill också bidra till att ta ner garden, så att vi inte hamnar i den där politiskt korrekta splittingen. ►

Som det nu ser ut i samhället är många nervösa och rädda för att göra och säga fel. Den som trampar snett riskerar att drabbas av cancelkultur, utan chans till förlåtelse. Det här samhällsklimatet påverkar också psykologer, tror Malin Fors.

– Vi går på tårna för att inte göra fel, samtidigt som all psykologiforskning visar att det är mycket viktigare att kunna reparera ett alliansbrott än att aldrig göra ett misstag. Att bygga allianser är vad hela psykoterapiprocessen handlar om.

Malin Fors bryter ny mark inom kulturkompetens och normmedvetenhet, och hon har blivit en efterfrågad föreläsare över hela världen. Men varför blev just hon så engagerad i det här ämnet?

– Att ha minoritetserfarenhet gör något med en. Det borde inte vara så, men det är inte en tillfällighet att människor som jobbar för mänskliga rättigheter och mot diskriminering ofta själva har erfarenhet av rasifiering, homofobi eller annan utsatthet. Om man befinner sig mitt i normen så ska det mer till innan det börjar skava. Den som cyklar i medvind tänker kanske inte på det, men den som cyklar i motvind noterar det rätt snabbt.

Malin Fors bor i Hammerfest i Nordnorge. Det är världens nordligaste stad som ligger på samma breddgrad som nordligaste Sibirien. Här är det dagsljus dygnet runt på sommaren, men under en stor del av vintern stiger solen inte över horisonten. I stället dansar norrskenet över himlen. Här har Malin Fors funnit sin plats i livet.

– Min fru är glad i utsatt väder. Vi har bott här i femton år nu, vi är förtjusta i Nordnorge.

Den geografiska utsattheten är bara en anledning till att paret bor där de bor. Till skillnad mot vad

4 MAKT-SITUATIONER I PSYKOTERAPI

LIKHET I PRIVILEGIER.

Patient och terapeut är båda socialt privilegierade. Till exempel är båda vita akademiska heterosexuella män.

PRIVILEGIER I TERAPEUTENS FAVÖR.

Terapeuten är socialt privilegierad, men patienten befinner sig i samhällslig underordning. Till exempel är terapeuten heterosexuell och patienten homosexuell.

PRIVILEGIER I PATIENTENS FAVÖR.

Patienten är socialt privilegierad, men terapeuten befinner sig i samhällslig underordning. Till exempel en äldre, auktoritär manlig patient och en ung kvinnlig terapeut.

LIKHET I ICKE-PRIVILEGIER.

Både patient och terapeut tillhör samhällsligt underordnade grupper – antingen samma eller olika marginaliserade grupper. Till exempel är båda lesbiska, eller en lesbisk och en invandrare.

Källa: Makt och privilegier i psykoterapi (Studentlitteratur)

»Vi går på tårna för att inte göra fel, samtidigt som all forskning visar att det är viktigare att kunna reparera ett alliansbrott än att aldrig göra ett misstag.«

många tror är det dessutom bra för jobbet, säger Malin.

– Karriärmöjligheterna är mycket större. Jag har fått både min specialisering och doktorsgrad finansierad. Jag har fått nästan varenda kurs jag har pekat på. Alla nya psykologer vill till de stora städerna och jobba på arbetsplatser med många kollegor. I verkligheten hinner de aldrig träffa kollegorna, de får heller aldrig jobba med de mest spännande casen för de har de erfarna redan tagit. På en liten plats får man testa yrkesrollen på ett helt annat sätt. Man blir snabbt betrodde att göra alla möjliga saker och man tvingas växa i sin yrkesroll. I Hammerfest finns inte ett team som jobbar med adhd, och ett annat som tar hand om ätstörningarna. Som psykolog måste jag kunna lite av varje, jag har blivit en bra generalist och jag brukar säga

Malin Fors njuter av höstsolen utanför Stockholmsmässan där hon hållit föredrag på Psykoterapi-mässan.

till de unga nyutbildade psykologer som jag handleder, att jag garanterar dem en brant utvecklingskurva.

Just nu jobbar Malin Fors halvtid, hon har fått ett stipendium för att kunna ägna sig åt forskning. Hon skriver en bok för det amerikanska psykologiförlaget Guilford Press. Och för ett par år sedan skrev hon om »geografisk narcissism« – ett begrepp som hon själv har myntat – i en amerikansk vetenskaplig tidskrift. Malin skiner upp när hon får prata vetenskap, det här är hennes hemmaarena, det är ju forskningen hon brinner för.

– Precis som det finns sexism, rasism och ålderism, så menar jag att det också finns en maktordning mellan stad och landsbygd – geografisk narcissism. Många har en nedsättande syn på rurala erfaren-

heter, och betraktar lantisar som lite dummare. Termen sätter ord på hur stora städer ofta exploaterar distriktet, och utgår från att urbana erfarenheter är världens navel.

Begreppet har nu spridit sig till både filosofer och mainstream-media i Australien. Men det är också intressant inom psykologin, påpekar hon.

– Jag upptäckte att de psykologiska teorierna är bristfälliga vad gäller geografi. Jag har till exempel inte hittat en enda artikel som behandlar social fobi på landsbygden. Social fobi handlar ju om att vara rädd för okända människor, men i Hammerfest har vi också patienter som har social fobi. De är dock inte rädda för okända människor, utan för dem de känner. Då blir problemställningen en annan.

Det är bra att då och då fundera över när man känner sig utmanad i sin yrkesroll, menar Malin Fors. Hur hanterar man till exempel en rasistisk patient? Eller en homofob?

– Som homosexuell terapeut som passerar för hetero kan jag långt in i terapin upptäcka att patienten är homofob. Då väcks frågan ska jag träda fram eller inte? Det finns ju en föreställning om att patienten inte ska veta något om terapeuten. Men det gör de ju! De läser klass i våra kläder, de noterar hudfärg och kön, vi är inte så anonyma som vi inbillar oss.

Malin Fors minns sin strängt religiöse patient. En homosexuell man som absolut inte ville vara homosexuell, han såg samkönad kärlek som oförenlig med Guds vilja. Malin träffade honom bara några få gånger, men undrar fortfarande om det var fel av henne att inte berätta för honom att hon är lesbisk?

– Jag ville ge plats för honom att hitta sin egen identitet. Jag gömde mig bakom min neutralitet, eller var det kanske min homofobi? Han

»Vi vet att underordnade grupper ofta får frågor som är väldigt personliga.«

gor också i terapirummet. Terapi är visserligen ett rum där saker och ting ska utforskas, men det är inte självklart att ställa frågorna, och om det görs måste det ske med stor sensitivitet och tajming.

Återigen – psykologen är en del av terapirummet. Allas brister är närvarande. Det bästa man kan göra som psykolog är att möta de laddade situationerna, menar Malin Fors. Att göra plats och prata om det i terapirummet. Den som låtsas som ingenting riskerar bara att sära och göra människor illa.

– I mitt jobb möter jag många samiska patienter. Ibland behöver jag wais-testa, alltså iq-testa, en patient. I och med den smärtsamma rasbiologiska historien där samer har setts som underlägsna, är situationen mer än laddad. Det är klart att det är dramatiskt när jag, som representant för storsamhället, gör ett iq-test. Som psykolog gäller det att vara extra uppmärksam i sådana sammanhang. Jag tänker att maktmedvetenhet handlar om att försöka upptäcka situationer med risk för kolonial laddning. Själv försöker jag alltid ge tid och rum för de berättelser som eventuellt uppstår. Men också att vara medveten om att patienten kanske inte alls vill prata. ●

tänkte att vi båda var hetero, men att han var besatt av djävulen. Jag gick aldrig in och utmanade den tanken. Istället fick våra bådas homofobier dansa tillsammans. Det här visar på hur komplex kulturkompetensdiskursen är. För ingen kan ju säga att min kulturkompetens hade räddat mig i det här fallet. Snarare hade en heterosexuell psykolog säkert skött det bättre, den hade sannolikt varit mindre ängslig.

Det är en hårfin skillnad mellan att utforska det unika hos någon och att ställa frågor som är färgade

REFLEKTERA SJÄLV!

Vilken typ av patient är svårast att möta? Varför?
I vilka situationer riskerar du att överidentifiera dig med patienten?
Vilka patienter löper du störst risk att göra exotiska? Hur hanterar du racistiska patienter?

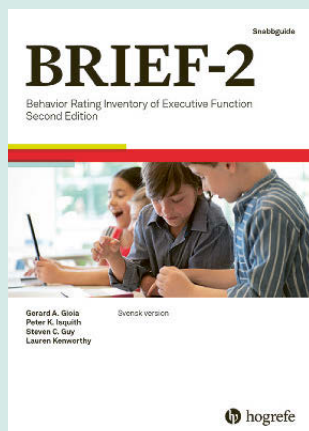
av exotisering eller en voyeuristisk nyfikenhet på det »avvikande objektet«, säger Malin Fors.

– Vi vet att underordnade grupper ofta får frågor som är väldigt personliga. Adopterade förväntas redogöra för anledningen till att deras föräldrar adopterade och om de har någon kontakt med de biologiska föräldrarna: »Kunde inte dina föräldrar få barn? Har du sökt dina rötter?« Samma sak med homosexuella: »Vad sa din mamma och pappa när du kom ut? Har du haft sex med både män och kvinnor?« Därmed kan det vara sårbart med sådana här frå-

Digital testning – snabbare och säkrare

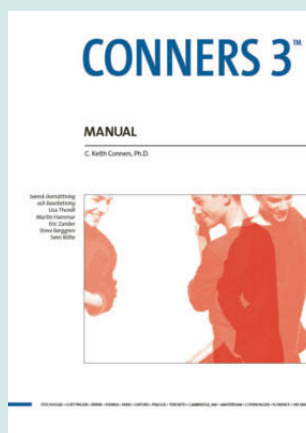
I webbaserade Hogrefe Testsystem kan du både administrera och poängsätta test. Testresultaten är tillgängliga direkt efter genomförd testning och presenteras i en rapport med en översikt av de ingående skalorna och itemen.

Här är ett urval test som vi erbjuder både i pappersversion och som digital testning.

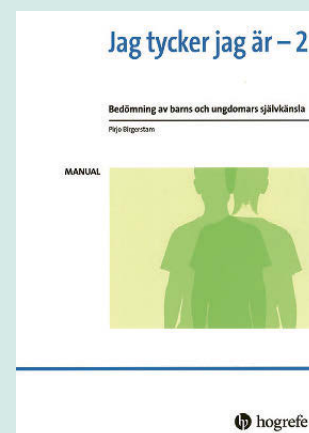
BRIEF-2

Bedömning av exekutiva funktioner hos 5-18 åringar

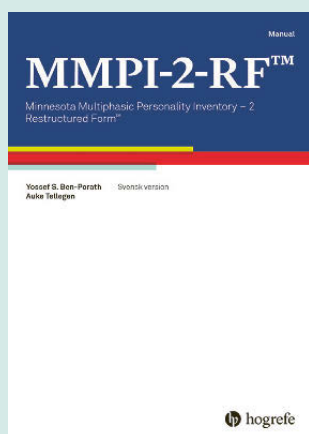
CONNERS 3

Bedömning av ADHD och komorbida tillstånd hos 6-18 åringar

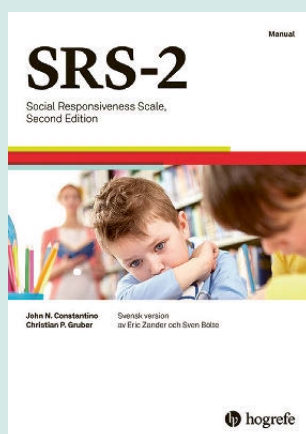
Jag tycker jag är - 2

Kartläggning av barns och ungdomars självvärdering

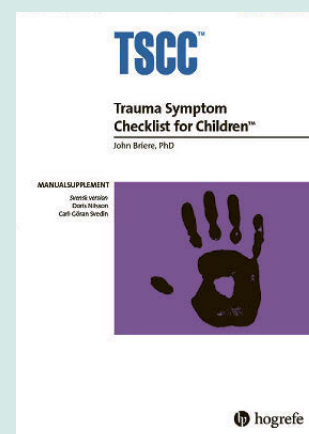
MMPI-2-RF

Personlighetsinventarium för vuxna

SRS-2

Bedömning av sociala färdigheter hos 2,5-69-åringar

TSCC

Screening av posttraumatiska symptom hos 10-17 åringar

www.hogrefe.se

 hogrefe

Hur värnar jag den papperslösa?

Fråga: Jag arbetar på en vuxenpsykiatrisk mottagning. Ibland händer det att vi möter patienter som saknar uppehållstillstånd. Nu har min chef meddelat att jag inte får fortsätta behandla en patient som befinner sig i denna situation, trots att dennes psykiatriska tillstånd bedöms som allvarligt. Om vård inte ges kan det innebära betydande risk för försämring och ökad suicidrisk. Inte heller verksamhetschefen ger sitt godkännande att vårda patienten, då jag förde frågan »uppåt«. Vad har jag för möjligheter att väma patientens rätt till vård?

Det här låter mycket bekymmersamt! En människa i behov av psykiatrisk vård har rätt till det oavsett om hen har rätt att vistas i landet eller ej. All prioritering eller diskriminering som sker på andra grunder än de psykologiska och medicinska innebär avsteg från yrkesetiken.

Hur dina chefer resonerat för att komma fram till att just den här människan inte ska ha rätt till psykiatrisk vård vet vi inte. Men jag ska försöka ge dig etiska och juridiska motargument till den behövandes försvar.

När det handlar om barn som är papperslösa är lagen enkelt formulerad eftersom de omfattas av precis samma regler som de folkbokförda. Inga konstigheter alltså.

För vuxna papperslösa däremot finns en passus i lagen som säger att de har rätt till »vård som inte kan anstå«. Vad som räknas som det »...måste alltid avgöras i det enskilda fallet av den behandlande läkaren eller tandläkaren« (Hemsida: Socialstyrelsen, Kunskapsstöd och regler). Dock är begreppet först myntat i en annan kontext på 80-talet där utomlänspatienter kunde få vissa insatser i väntan på att de fick vård i sitt hemlän. För en papperslös saknas just en annan vårdgivare som kan ta över vårdansvaret.

DEN ETISKA plattformen, beslutad av Riksdagen 1997, för prioriteringar inom hälso- och sjukvården är tydlig i sin ordning där människovärdet alltid ska sättas först. Utgångspunkten är allas lika värde oavsett personliga egenskaper eller funktion i samhället. Därefter kommer behovet av

solidaritet när det gäller resursfördelningen så att de vårdområden som har störst behov får mest. I tredje hand ska kostnadseffektiviteten beaktas (Socialstyrelsen, Vård för papperslösa).

»Det är alltså inte olagligt att värna mänskliga rättigheter i de här sammanhangen.«

PATRIK LIND
ORDFÖRANDE I ETIKRÅDET

Möjligen kan detta vara vägledande för dina chefer när de ska bedöma om vård ska ges eller ej till en patient – papperslös eller ej. Min erfarenhet är det i en del fall görs prioriteringar i omvänd ordning. Att det är kostnaderna som står i fokus före människovärdet.

DET SKER EN medveten eller omedveten diskriminering av människor beroende på deras legala status trots att regionerna är skyldiga att erbjuda vård utifrån den enskildes behov. En region kan även erbjuda vård utöver de begränsningar som lagen antyder. Det är alltså inte olagligt att värna mänskliga rättigheter i de här sammanhangen. Så det finns inga som helst professionella hinder för dina chefer att göra det rätta för de utsatta och behövande människorna du möter. ●

HAR DU EN FRÅGA TILL ETIKRÅDET?

Mejla: etikfragan@psykologforbundet.se

Eller skriv till:

Etikrådet, Sveriges Psykologförbund
Box 3287, 103 65 Stockholm

Du får alltid svar på din fråga. Ofta lämpar sig etiska frågeställningar bättre att samtala om, och då får du förslag på en telefontid. Om din fråga berör ett särskilt aktuellt tema publiceras svaret på denna sida.

PSYKOLOGFÖRBUNDET
Kongress 2023

Vem ska föra din talan på Psykologförbundets kongress?

Ta chansen och nominera den person du vill ska vara med och påverka vad Sveriges Psykologförbund ska arbeta med i framtiden och vilka frågor som ska prioriteras. Det kan vara du själv eller någon annan du har förtroende för.

Den 13-14 maj 2023 håller Psykologförbundet kongress.

Under kongressen fattas beslut om förbundets politik och inriktning. Som medlem i Psykologförbundet är du en viktig del av förbundets demokratiska organisation. Du väljer den som ska representera dig och få mandat att påverka förbundets verksamhet och professionens utveckling.

psykologforbundet.se

Goda teoretiska kunskaper och praktiska färdigheter är en förutsättning för att bli psykolog. Men merparten av examinationsinslagen på landets psykologutbildningar är inriktade på teoretiska kunskaper. Därför behövs standardiserade och strukturerade sätt att testa praktiska färdigheter. I Umeå och Örebro tillämpas sedan ett antal år en praktisk-klinisk examinationsmetod, OSCE. En aktuell utvärdering visar lovande resultat.

f

ör att behärska det professionella hantverket i psykologyrket krävs tillgång till såväl gedigna teoretiska kunskaper som goda praktiska färdigheter. Historiskt sett har lärosäten nationellt och internationellt varit framgångsrika i att undervisa i teori och examinera med hjälp av tentamen, seminarier och skriftliga reflektionsuppgifter. Dessa säkerställer att studenterna vid examen har en stabil teoretisk grund att stå på när de ska gå in i yrket, men när vi närmare granskar psykologyrket som profession, blir det tydligt att psykologens arbete inte enbart är teoretiskt. Psykologens vardag består till stor del av att möta klienter och patienter i olika sammanhang. Därför är det rimligt att se till att de studenter vi utbildar inte bara är kunniga i teori utan också kan tillämpa sina kunskaper i rollen som psykolog. För att göra en jämförelse med våra kollegor inom den medicinska vården kan man fråga sig: vem vill möta en sjuksköterska som inte har satt en infart eller en kirurg som inte har lagt ett snitt? På samma sätt vill man sannolikt inte heller möta en psykolog som inte har tränat på och examinerats i exempelvis suicidriskbedömning eller testningar av olika slag, annat än i teorin. Med andra ord är teori en bra början, men det räcker inte för att utbilda skickliga psykologer. En viktig fråga för psykologutbildningen är därmed: Hur kan vi säkerställa att de psykologer som tar sin examen har såväl teoretiska kunskaper som praktiska färdigheter?

Färdighetsinriktade mål

Psykologprogrammet är en professionsutbildning som finns vid elva universitet i Sverige och som leder till en yrkesexamen som psykolog. Det är i år precis fyrtio år sedan psykologprogrammet blev en femårig sammanhållen utbildning. Utbildningen hade innan dess gått från att vara en i huvudsak teoretisk utbildning i psykologi, pedagogik, sociologi och statistik, till att genom PEG (Psykologutbildning efter grundutbildning) få en mer professionsorienterad prägel. I dag styrs innehållet i psykologutbildningen av 16 nationella examensmål^[1]. Komplexiteten i yrkesrollen samt vikten av att bemästra professionella färdigheter avspeglas i de nationella målen. Målen specificerar att färdiga studenter ska behärska psykologiska teorier och dess tillämpning, men faktum är att 11 (nästan 70 procent) av målen innefattar praktiska färdigheter i form av beteenden av olika slag. Trots det är merparten av examinationer

na på psykologprogrammen i Sverige, både i dag och traditionellt sett, inriktade på teoretiska kunskaper. Förhållandevis få examinationer inriktas på praktiska färdigheter, värderingsförmåga och förhållningssätt. En sannolik förklaring är att färdighetsinriktade mål är svårare och mer kostsamma att examinera, och att de därför lätt prioriteras bort och ersätts av examinationer med fokus på teori och självreflektion. Det är förstaeligt, men samtidigt problematiskt. Ett av de områden som lyfts i högskolepedagogisk forskning är att professionsutbildningar behöver fokusera på beteenden snarare än enbart reflektion för att främja professionell utveckling^[2]. Denna inställning har sedan 1970-talet funnits inom medicinska utbildningar där professionella kompetenser, färdighetsträning och examination av kliniska färdigheter länge stått i fokus^[3].

VFU och klientarbete

En vanlig lösning på bristen av examination av färdigheter inom psykologprogrammen, är att förlägga examination av de mer färdighetsinriktade målen utanför akademien. Under den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) får studenterna möjlighet att sätta sig in i professionen mer konkret och prova på den framtida yrkesrollen, något som är svårt att iscensätta i den akademiska kontexten. Under VFU görs bedömning av professionell kompetens, med hjälp av handledare^[4,5]. Tyvärr finns många nackdelar med att förlita sig på en handledarbedömning^[5,6]. En del av kritiken ligger i att den dubbla handledar-/bedömarrollen kan leda till svårigheter att göra en rättvis bedömning. En annan del av kritiken handlar om att det blir svårt att från utbildningsgivarens sida styra vilka färdigheter och förmågor som studenten tränas i och bedöms på. Det styrs i stället av vilken arbetsplats och handledare varje enskild student får, vilket gör att praktiksituationerna blir olika för varje student och därför kan bli svåra att jämföra. Dessutom har studenterna under en VFU-period som regel en eller två handledare var, vilket resulterar i att antalet bedömare på en VFU-kurs blir mycket stort. Det är med andra ord svårt att säkerställa att alla studenter får en likvärdig bedömning. Nästa möjlighet att bedöma färdighet och förmåga är ofta under klientarbetet, och där råder samma problem med handledarens dubbla roll och säkerställandet av att alla studenter får en likvärdig bedömning.

Examination av färdigheter

Examination är en av de faktorer som styr lärande mest^[7], vilket gör kvalitet i examinationer till en central fråga. En aspekt som också bör lyftas

CAMILLA HAKELIND

ANNA SUNDSTRÖM

SOFIA BERGBOM

SARA EDLUND

TERESE GLATZ

»Några exempel på färdigheter är motiverande samtal och samtal med en kvinna som utsätts för våld i sin relation.«

fram är att bedömning av professionsinslag är viktiga för att säkerställa att studenter inte beter sig olämpligt i förhållande till patienter/klienter, eller går vidare i utbildningen utan att ha nått upp till specifika lärandemål. Att studenterna utvecklar självkänedom i förhållande till sina färdigheter, förmågor och sitt förhållningssätt är också uttalat i de nationella målen. För att kunna utveckla självkänedom behöver studenterna få syn på sina förmågor och eventuella brister. Det kan vara svårt i den akademiska kontexten, men kan tydliggöras när studenten får pröva sina färdigheter och får feedback på sin prestation. Bedömning och feedback på färdigheter är därför även viktigt ur formativ synpunkt.

Den gemensamma utmaningen är att hitta bra modeller för examination av färdigheter och förmågor, och för värderingsförmåga och förhållningssätt. Den typ av kunskaper som efterfrågas inom kurser i professionell utveckling är mer beroende av kvalitativa och professionella bedömningar än traditionella akademiska ämnen^[8]. Till skillnad från medicinska kliniska färdigheter som handlar mycket om handhavande (till exempel sätta en kanyl), behöver dock psykologiska färdigheter definieras och operationaliseras för att kunna vara mätbara och möjliga att bedöma. Studier har dessutom visat att undervisning i professionell utveckling kan uppfattas som abstrakt och irrelevant av studenter^[9]. Andra studier indikerar att studenter ofta nedprioriterar professionsinriktade inslag om innehållet i dessa kurser upplevs som luddigt och otydligt^[10]. Mot denna bakgrund kan slutsatsen dras att professionsinriktade inslag behöver undervisas, tränas och bedömas på ett konkret och professionsnära sätt.

Så fungerar OSCE

För att konkretisera, standardisera och öka kvaliteten i bedömningen av praktiska professionella färdigheter har psykologprogrammen vid Umeå och Örebro universitet sedan några år tillbaka infört Objective Structured Clinical Examination (OSCE) redan på termin sex. OSCE är en examinationsmetod som länge och utbrett har använts

i professionsutbildningar inom det medicinska fältet^[11], men som i vissa länder även har införts i psykologutbildningar^[12,13]. OSCE-formatet innebär att färdighetsmål examineras i en slinga med stationer. Vid varje station får studenten interagera med en skådespelare som agerar klient eller patient. Psykologstudenten ska då visa prov på professionella färdigheter, till exempel utförande av en specifik metod/teknik eller bemötande och empatiskt förhållningssätt. Färdigheterna bedöms enligt i förväg uppsatta kriterier. Några exempel på färdigheter som examineras vid Umeå och Örebro universitet är motiverande samtal, funktionell analys, konsultation inom arbets- och organisationsområdet samt samtal med kvinna som utsätts för våld i sin relation.

Utvärdering av OSCE

Författarna till den här artikeln har även bedrivit utvärderingsarbete av implementeringen av OSCE vid de två lärosätena. Sundström och Hakelind^[14] har undersökt examinationsformens kvalitet, samt hur studenter och bedömare upplever en digitalt genomförd OSCE som infördes i samband med pandemin. Resultaten indikerar att OSCE-examinationen har god reliabilitet och validitet, även om utrymme finns för förbättring. Dessutom visade resultaten att studenter upplevde examinationsformen som viktig, relevant och gynnsam för lärandet och såg en stark koppling till de praktiska färdigheter som psykologen möter i det kommande yrket^[15]. Generellt sett var både studenter och bedömare nöjda med OSCE och såg OSCE som ett kvalitetshöjande inslag i utbildningen. Liknande resultat visar data från Örebro, där Glatz, Bergbom och Edlund^[16] sett att OSCE kan hjälpa studenter att identifiera färdigheter som de behöver träna mer på, och därmed bidra till en ökad professionell självkänedom. En nackdel som belysts i internationella studier är att OSCE är resurskrävande^[13]. En annan nackdel som framkommit i flera studier är att OSCE upplevs som stressande av studenterna^[13,15]. Det har visat sig att studenter oroar sig för att OSCE:n ska vara svår och för att misslyckas, samt att OSCE:n uppfattas som en viktigare exami-

OSCE är en ny examinationsform inom psykologi. Internationellt finns några få exempel. I Sverige är Umeå universitet och Örebro universitet pionjärer med att implementera OSCE i psykologprogrammen. Nästan 90 procent av studenterna i våra studier tycker att OSCE är en viktigare examination än andra examinationer. Både studenter och lärare bedömer generellt OSCE:n som rättvis, relevant och av hög kvalitet.

nation än andra examinationer. Studenterna lyfter samtidigt att de betraktade OSCE som värdefull^[15] och att de rekommenderar andra studenter att genomgå kursen och examinationen^[16].

Sammanfattning

Sammanfattningsvis pågår ett spännande och viktigt arbete, såväl nationellt som internationellt, som syftar till att understödja att psykologstudenter får öva och testa sina professionella färdigheter under utbildningen. De huvudsakliga fördelarna med OSCE är att den tycks främja lärande och övning av det professionella hantverket, samt att OSCE-examinationen säkerställer att studenter har vissa grundläggande kliniska färdigheter. Huvudsakliga nackdelar innefattar att examinationen innebär hög anspänning och stress för studenterna, och att det är resurskrävande att genomföra denna typ av examination med hög kvalitet.

Mest gynnsamt är att lägga resurser på OSCE under första halvan av programmet. Då ökar chanserna att redan i första delen av utbildningen fånga upp studenter som uppvisar svårigheter med professionella färdigheter och till exempel har problem med interpersonellt samspel. OSCE möjliggör då att tidigt ge mer övning och feedback, vilket kan minska senare kostnader, och dessutom minska examinationsbördan för såväl VFU-handledare, handledare vid klientarbete som PTP-handledare.

Att implementera metoder som bedömer praktiska färdigheter och förmågor är viktigt för att värna kvalitet och rättssäkerhet. OSCE är en metod som kan användas för att med hög tillförlitlighet, på ett standardiserat och strukturerat sätt examinera praktiska professionella färdigheter på psykologutbildningen. ●

Camilla Hakelind, fil.dr, Umeå universitet

Anna Sundström, docent, Umeå universitet

Sofia Bergbom, fil.dr, Örebro universitet

Sara Edlund, fil.dr, Örebro universitet

Tereze Glatz, docent, Örebro universitet

Referenser

1. HF 1993:100. Högskoleförordningen 1993 [Available from: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100.
2. West C, Chur-Hansen A. Ethical enculturation: The informal and hidden ethics curricula at an Australian medical school. Focus on Health Professional Education: A Multi-Disciplinary Journal. 2004;6(1):85-99.
3. Harden RM, Stevenson M, Downie WW, Wilson GM. Assessment of Clinical Competence Using Objective Structured Examination. Brit Med J. 1975;1(5955):447-8.
4. Hitzeman C, Gonsalvez CJ, Britt E, Moses K. Clinical psychology trainees' self versus supervisor assessments of practitioner competencies. Clin Psychol-Uk. 2020;24(1):18-29.
5. Dunsmuir S, Atkinson C, Lang J, Warhurst A, Wright S. Objective structured professional assessments for trainee educational psychologists: an evaluation. Educ Psychol Pract. 2017;33(4):418-34.
6. Stevens B, Hyde J, Knight R, Shires A, Alexander R. Competency-based training and assessment in Australian postgraduate clinical psychology education. Clin Psychol-Uk. 2017;21(3):174-85.
7. Boud D, Falchikov N. Rethinking Assessment in Higher Education: Learning for the Longer Term. London: Routledge; 2007.
8. Bradbury H, Kilminster S, O'Rourke R, Zukas M. Professionalism and practice: critical understandings of professional learning and education. Stud Contin Educ. 2015;37(2):125-30.
9. Neve H, Lloyd H, Collett T. Understanding students' experiences of professionalism learning: a 'threshold' approach. Teach High Educ. 2017;22(1):92-108.
10. Leo T, Eagen K. Professionalism Education the medical student response. Perspect Biol Med. 2008;51(4):508-16.
11. Khan KZ, Gaunt K, Ramchandran S, Pushkar P. The Objective Structured Clinical Examination (OSCE): AMEE Guide No. 81. Part II: Organisation & Administration. Med Teach. 2013;35(9):E1447-E63.
12. Yap K, Bearman M, Thomas N, Hay M. Clinical Psychology Students' Experiences of a Pilot Objective Structured Clinical Examination. Aust Psychol. 2012;47(3):165-73.
13. Sheen J, McGillivray J, Gurtman C, Boyd L. Assessing the Clinical Competence of Psychology Students Through Objective Structured Clinical Examinations (OSCEs): Student and Staff Views. Aust Psychol. 2015;50(1):51-9.
14. Sundstrom AE, Hakelind C. Examining clinical skills and abilities in psychology - implementation and evaluation of an objective structured clinical examination in psychology. J Ment Health Train. 2022.
15. Hakelind C, Sundstrom AE. Examining Skills and Abilities During the Pandemic - Psychology Students' and Examiners' Perceptions of a Digital OSCE. Psychol Learn Teach-. 2022.
16. Glatz T, Bergbom S, Edlund S. Lessons Learned and Preliminary Results from Implementing Simulation-Based Elements in a Clinical Psychology Programme. Psychol Learn Teach-. 2022;21(2):162-81.

»OSCE kan hjälpa studenter att identifiera färdigheter som de behöver träna mer på och därmed bidra till ökad självkännedom.«

»Den toxiska positivismen är en strukturell och ideologisk företeelse.«

POSITIVA KOMMENTARER ÄR NEGATIVA

> Sociala plattformar är fyllda med toxisk positivitet. Det visar en australiensisk forskare och psykolog i en aktuell studie där hon undersökt den fina linjen mellan hjälpsamma och potentiellt sårande kommentarer. Över 700 poster samlades in från grupper på Facebook där användarna led av endometrios.

Toxisk positivitet var vanligt och till de mest återkommande kommentarerna hörde sådana som »du är en endokrigare«, »jag är inte min sjukdom« och »du är en lejonkvinna«. Näst vanligast var uppmaningar, till exempel »stå på dig«, »ge inte upp« och »ha tro«.

Forskaren menar att den här sortens kommentarer kan upplevas distanstagande och föraktfulla då de påskiner att en person styr och har kontroll över sin sjukdom. De kan också hindra människor att acceptera sin diagnos, och minska förmågan att processa negativa tankar och känslor som kommer med sjukdomen.

Studien pekar på att den toxiska positivismen är en strukturell och ideologisk företeelse. På ett individplan råder forskaren ändå den som vistas på internet att använda ett jagbudskap, tänka efter

innan något postas och att vara autentisk i sitt språk.

Lecompte-van Poucke M, Applied Corpus Linguistics, 2022.

MILJÖN TRIGGAR OTROHET

> I Sverige har var tredje vuxen någon gång varit otrogen. En ny studie indikerar att risken för ett snedsteg är större i en miljö där otrohet är mer tillåtet. Tidigare forskning har främst rört individuella och relationella faktorer som

ökar sårbarheten för otrohet men i den aktuella studien har inverkan från externa omständigheter undersökts.

I tre experiment exponerades gifta och sammanboende personer för andras otrohetsaffärer. Därefter fick de tänka på eller möta attraktiva främlingar. Deras eventuella fantasier registrerades, likaså om de visade intresse eller öppet flirtade.

Resultaten visar att deltagarna efter exponeringarna av andras otrohet, kände mindre förpliktelse till sin nuvaran-

de relation och uttryckte ett större begär efter alternativa partners. Forskarnas slutsats är att normer som signalerar större acceptans för otrohet, minskar medvetenheten om långsiktiga prioriteringar i ett förhållande.

Birnbaum GE et al., Archives of Sexual Behaviour, 2022.

MINDRE ENSAM I GRÖNSKAN

> En långtidsstudie från Australien påvisar hur grönska i städer motverkar ensam-

BILD: ISTOCKPHOTO

het. I fyra år följdes 8 049 deltagare. De deltagare som hade gröna områden inom 1,6 kilometer från sitt hem rapporterade färre perioder av ensamhet, särskilt stor skillnad var det för dem i singelhushåll.

Forskarnas slutsats är att parker och naturreservat verkar kunna erbjuda tröst, vara en plats för att träffa andra och minska stress. De menar att investeringar i gröna stadsområden kan vara en viktig intervention mot ensamhet.

Astell-Burt T, International Journal of Epidemiology, 2022.

SCHIZOFRENI I RELIGIÖSA LÄNDER

> Det finns ett samband mellan religiösa vanföreställningar och schizofreni, därför frågade sig forskare från Polen och Sverige om mer religiösa länder också har fler invånare med schizofreni. Tidigare forskning från Schweiz visar att av dem med schizofreni är en tredjedel aktiva i den lokala kyrkan och en tiondel medlemmar i små religiösa grupper, vilket är en betydligt högre andel än för befolkningen i stort.

I den aktuella studien samlade forskarna in data över schizofreniprevalens och religiositet från 116 av världens länder. Resultaten visar att prevalensen för schizofreni korrelerar positivt med religiositet och starkt negativt med ateism. Korrelationen kvarstår efter att de kontrollerat för ekonomiskt välstånd och kognitiva variabler.

Dutton E et al., Journal of Religion and Health, 2022.

BILD: KRISTINA AXELSSON

MALIN JAKOBSSON: »TYSTNAD GER UNGDOMAR SÖMNSVÅRIGHETER«

Ungdomarnas dagar är fyllda av intryck – notiser på mobilen och folk som pratar runt omkring – men när de ska lägga sig på kvällen blir det tyst.

– Tystnaden ger en ovan känsla som ungdomarna inte är bekväma med, säger forskaren Malin Jakobsson.

Avhandlingen »Jag vill sova men jag kan inte« bygger på ungas egna beskrivningar av sömnsvårigheter. Forskaren Malin Jakobsson, verksam på högskolan i Borås, åkte runt till niondeklassare i Västra Sverige för att värva deltagare.

– Det finns väldigt få studier i världen där unga själva tillfrågats om sin sömn. Nästan all forskning utgår från kvantitativ data.

Metoderna som Malin Jakobsson använt är enkäter, öppen skriftlig fråga, djupintervjuer och samtal i fokusgrupp. Resultaten visar att 55 procent av ungdomarna sover mindre än åtta timmar och 19 procent har självskattade sömnsvårigheter.

– Natten blir en kamp för de som har svårt att sova. Existentiella tankar och oro växer – duger jag som jag är, har jag gjort bort mig, sa jag fel där.

FRÄMSTA ORSAKEN TILL sömnproblemen uppges vara stress. Att få bra betyg, komma in på gymnasiet och lyckas i framtiden, och sedan allt som ska hinnas med på fritiden: röra på sig, vara med sina kompisar, hjälpa till hemma, se de där tv-serierna och vara synlig på sociala medier.

– Man vill inte missa livet. Det är ju nu och här allt sker.

Ungdomarna tar också upp teknikanvändning och bristande sovvanor som orsaker.

– I tystnaden blir det lätt att ta upp mobilen för att distrahera sig, samtidigt som de inte vill, för de vet att de fastnar.

Att sova för lite, vakna upp flera gånger och att inte känna sig utvilad innebär panik, ilska, ledsnad, frustration och en uppgivenhet. Nästa dag känner de sig som en sämre upplaga av sig själva.

– Det är frustrerande för dem – »jag är inte så här egentligen«.

DE SOM HAR sömnsvårigheter försöker själva att hitta vägar till att sova bättre, samtidigt har de uppfattningen att det är något man får leva med som tonåring. De tänker inte att de kan söka vård.

– Kanske hör de om en strategi från någon influencer eller snappar upp något från en kompis som de prövar en natt.

När de unga kommer upp i högstadiet är det många föräldrar som släpper taget om sina barns sömn. Återkommande i Malin Jakobssons forskning är dock att ungdomarna efterfrågar sina föräldrars hjälp. De vill ha stöd med sovvanor och att hitta en balans mellan aktivitet och vila.

– De pratar också om trygghet. Att som vanligt höra sina föräldrar sitta och titta på tv eller pappa som går runt och läser.

Ungdomarna tror även att riktad kunskap kan vara en hjälp för dem. Den ska komma från någon de har en relation till, litar på och som vet hur de har det runt sig. Om de ska arbeta med sömn i skolan vill de inte ha en föreläsning i ämnet utan ta fram fakta och reflektera med sina kompisar och tillsammans bestämma en strategi de ska pröva.

– De vill inte ha en lista på tio generella tips, de vill prata med någon som känner till att de har skilda föräldrar, är överaktiva på dagen eller vad det nu kan vara, och som kan ge personliga råd som bara är för dem.

● Maria Jernberg

Debatt

Billy Larsson

Billy Larsson:
**Högtid att sluta sprida
myter om Freud**

Två skäl var viktiga för att skriva min bok om Freud. Viktigast var att påvisa att röstens inget vi fått lära oss om Freud stämmer. Undervisningen har byggts på Freuds idealiserade självbild. Därför har vi fått höra sådant som att Freud var modig som vågade stå upp för det sexuella temat i en pryd omvärld. När Freuds originaltext ligger i sig sexuelliteten ett orimligt högt förlagsvärde.

Viktigt var också tanken att om den mytologiske Freud kan ersättas av en syn förankrad i fakta, kan det underlätta för att vi ska komma bort från uppdelningen i terapiskolor. Då kan ånlingen vårt yrke bygga på generell vetenskap, och inte på den forskning som rymms inom den egna terapiskolan.

KANSKE HAR JAG fel om Freud, ork om att det är hög tid för vår profession att bli som andra. Men frågorna behöver diskuteras som en del av utvecklingen av vår profession. Därför försöker jag i ge en glimt av hur illa det är stått med Freud, samt av min uppfattning att psykioterapikolorens behov står här.

Låt mig dock börja med att framhålla att det finns poänger hos Freud. Att sexuella och aggressiva impulser kan vara svåra att hantera, det kan nog de flesta hålla med om, i vårt fall under någon period i livet. Och jag minns från min utbildning att Freuds klokhets styrktes med att han citerade Schiller om att "hunger och kärlek håller ihop världsmaskineriet" (Freud, 1930, 2008, s. 447). Jämt, mer suggestiva formuleringar till Freuds

»Det är en myt att Freud byggde sina teorier på sitt patientarbete.«

Bättre är att beskriva honom som
en sluten kare.

BILLY
Brown

ket, han fabricerar även evidens. Ett exempel: I Vastgötlivets psykiatriologiska berättelser från ett hus träffar en man som vill citera Vengilius, men misslyckas med ordet »alliquis». Freud ber honom att associera till ordet, men Frederic Crews visar att associationerna är sådana att den enda som kan ha haft dem är Freud själv (Crews, 2007). Männen var således ett påbuktat Freud.

Det är en myt att Freud byggde sina teorier på sitt patientarbete, det framgår av flera fullbedövningsskildringar. Det kläms Freud med att få patienterna att tro på hans framfäktade förklaringar till deras problem. Det hindrar inte att de som författande sprids.

PER MAGNUS JOHANSSON tar upp Freuds tanke att barnets sexualitet kan förklara den vuxna personligheten och hävdar: -Det psykoanalytiska arbetet med vuxna analysander förde Freud till denna ståndpunkt. (Johansson, 2014, s. 181). Men inga av Freuds etiologiska hypoteser härstammar från patientarbetet. Gällande öidn-paskomplexet påstår Johansson att det handlar om att: -För både flickan och pojken finns livsavgiften att lösgöra sig från det ursprungliga kärleksobjektet och skapa ett intresse och själv bejiv

mot en person utan
för familjen» (Fahlke
& Johansson, 2007,
s. 166).

Här förvarnas dessutom innehåll-
et i teorin. Enligt
Freud handlar
oidipuskomplexet
om samlagsliknan-
de önsklningar mot

föreläsningarna av motsatt kön, och dödsönskningar mot föreläsarna av samma kön, vilket är något som Johansson beskriver. Attningen sker i en bok av taktik är extra allvarligt studenter får en vers det omöjligt att föstå om de inte kommer till.

Samtidigt kan man undra: behöver psykodynamiska psykologer Freud? I varje fall inte de som arbetar med forskningsförankrade metoder.

JAG HAR LÄST om många moder-
na dynamiska terapier. Ofta ingår
två begrepp. Det ena är »försva-
re» Det är en rimlig tanke, men bätt-
re är att använda begrepp som
»undvikande» och »känslomäs-
sigt undertryckande», eftersom
de används inom

få uttrycka
sådant som
tidigare lett till
besträffande
reaktioner, men
nu bli väl be-
mött (Skindet,
1953).

Tänkar om
försvar och
arbete med över-
föring kan därför
integreras i en
allmän psyko-
terapivetenskap

Det andra är överföring. Det kan vara användbart, men bör gälla att patienten faktiskt för över något från sin erfarenhet av andra personer till terapeuten. Tankar man så har idén stöd i socialpsykologisk forskning (Adams & Sarinay, 2005). Närmare är överföring inte lämpligt som namn på allt patientens uttryck om terapeuten, såsom glädje i M, som i övrigt berikat terapierna.

...

.....

- det behövs inte en separat skolbildning för att slå vakt om sådana tankar hos Freud. Och Freud har varit viktig för psykologin, och trycket värdefullt ha utträttats i den psykodynamiska conditionen.

Men en utveckling bort från Freud kan gynna vår yrkeskår, eftersom det då blir lättare att känna samhörighet. De som istället vill hålla fast vid att Freud var en storstadsmänniskokännare och forskare, har däremot ett slöföarbete framför sig. ■

Billy Larsson, psykolog,
psykiater, föreläsare i psykologi
och författare till »Arten männi-
kan» och »Enig och ingen».

Billy Larssons debattartikel om Freud i förra numret väckte debatt. Replikerna är publicerade på Psykologtidningen.se. Här presenterar vi två av replikerna som bemöts i en slutreplik av Billy Larsson.

REPLIK CATHARINA ENGSTRÖM

»Psykoanalys utlovar endast självkännedom«

Att misstänkliggöra psykoanalysen för att den använder sig av 100 år gammal litteratur om psyket är ungefär lika sofistikerat som att anklaga fysiken för att referera till tyngdlagen, skriver psykoanalytikern Catharina Engström i sin replik till Billy Larsson.

Frågan om psykoanalysens vetenskaplighet har diskuterats så länge psykoanalysen funnits, inte minst av psykoanalytikerna själva. Om man över huvud taget ska tala om den som vetenskap och inte som något i sin egen rätt, är en öppen fråga. Det handlar bland annat om att det primära studie-

objektet – det omedvetna i våra upplevelser och handlingar – är besvärligt att motivera, men det är nu en gång också »kvarvar» och »mörk materia«. Till råga på allt går det med viss rätt att säga att psykoanalysens upptäckter alltid varit kända. Det var inte Sigmund Freud som upptäckte det omedvetna. Han hävdade det heller aldrig. Skönlitteraturen har i alla tider vittnat om människans drifter och följderna av våra omedvetna handlingar och avsikter. Freuds upptäckter var följden av att han satte det omedvetna i ett systematiskt undersökande perspektiv och att han gjorde det i direkt samarbete med sina patienter.

CATHARINA
ENGSTRÖM

ter. Den vetenskapliga inställningen till det omedvetna var något som radikalt skiljde honom från hans samtida kollegor. Ett exempel på de senare skulle kunna vara vår egen Axel Munthe, societetsläkaren som mötte samma lidande patienter men nog mest besvärades av deras föreställningar och förhoppningar om honom, om man begrundar hans memoarer.

HUR FRAMGÅNGSRIK Freud själv var som behandlare är nog svårare att avgöra än vad Larsson låter påskina men han väcker den intressanta frågan om huruvida det över huvud taget är möjligt att bedriva tekniskt

effektiv behandling om fältet rör människors upplevelser och handlingar? Det är en fråga som borde beröra alla kliniska forskare och behandlare. När Larsson talar om vetenskap är det troligt att det rör sig om en syn på vetenskap som bygger på naturvetenskapens ideal om säker, slutgiltig och värdeneutral kunskap. Med ett sådant ideal följer nämligen den teknologiska syn på behandling och evidens som i dag dominerar. Likafullt finns det i dag forskning om psykoanalysens resultat som visar att den står sig väl i jämförelse med andra behandlingar.

PSYKOANALYSEN KAN med fog hävda att den med sin intensitet är den mest systematiska undersökningen av människans upplevelser, handlingar och avsikter och därför den mest genomgripande och följdriktiga själsbehandling. Den skapar mening ur annars obegripliga psykiatriska och psykosociala symtom och hjälper på så sätt många människor ur destruktiva ageranden, psykiskt lidande och främlingskap. Att ständigt granska och diskutera sitt arbete i handledning och vid olika vetenskapliga sammankomster är den nödvändiga andra delen av psykoanalytikerns arbete. Jag känner ingen annan yrkesgrupp inom vården som fäster så stor vikt vid att undersöka och ta ansvar för sina egna insatser. Inte minst i vetenskapen om riskerna för att låta egna föreställningar och förväntningar styra kunskapsprocessen. Resultaten av detta arbete ökar allas kunskaper om människan. I den meningen skulle man kunna tala om psykoanalysen som ett slags grundforskning om själen.

Det kan också vara värt att påminna om att psykoanalysens syn på sexualitet inte är biologisk och inte heller begränsar sig till det vi till vardags menar med begreppet. Diskussionen om sexualiteten är också inom psykoanalysen föremål för många teorier. Fältet

»Man behöver inte vara speciellt skarpsinnig för att ana att det finns en hel del önsketänkande i tron på tekniskt effektiva terapier för människors upplevelser och handlingar.«

för psykoanalysen har utvecklats i många riktningar och intresset för tidiga nivåer av jagets och tänkandets utveckling har blivit minst lika viktigt som psykosexualitetens utvecklingen.

ATT MISSTÄNKLIGGÖRA psykoanalysen för att den använder sig av 100 år gammal litteratur om psyket är ungefär lika sofistikerat som att anklaga fysiken för att referera till tyngdlagen trots att vi känner till kvantfysiken. Eller varför inte att förebrå litteraturvetare för att ständigt referera till Homeros och Shakespeare? Människans psykiska grundvillkor har inte förändrats trots att kunskapen om människan hela tiden växer.

Freuds första »paradigm« avslöjade att människans önskaningar kan tillfredsställas på två sätt: antingen i verkligheten eller i fantasin. Man behöver inte vara speciellt skarpsinnig för att ana att det finns en hel del önsketänkande i tron på tekniskt effektiva terapier för människors upplevelser och handlingar. Psykoanalysen utlovar endast självkännedom men den är ofta livsavgörande. ●

Catharina Engström,
psykoanalytiker (IPA), leg psykolog,
leg psykoterapeut

Utllysning av forskningsmedel inom ungdomsvård och missbruksvård

**Ansökningstillfälle
den 28 februari 2023**

Statens institutionsstyrelse (SiS) är en statlig myndighet som bedriver individuellt anpassad tvångsvård för ungdomar med psykosocial problematik och vuxna med skadligt bruk och beroende. Inom ungdomsvården vårdas också ungdomar dömda till sluten ungdomsvård. Viktiga uppgifter för SiS är att bedriva metodutveckling samt att stödja forskning i syfte att öka kunskapen om och förbättra SiS vård och behandling. Därför finansierar SiS extern forskning via en årlig utlysning av forskningsanslag.

Forskare är välkomna att inkomma med ansökningar om anslag till forskningsprojekt som tar sin utgångspunkt i SiS forskningsprogram. Den praktisknära forskningen kännetecknas av ett kunskapsintresse som i första hand avser att bidra med kunskap om hur vård och behandling och verksamheten i stort kan utvecklas och förbättras.

I år välkomnar vi särskilt studier om utfall och uppföljning av vården samt personalens och organisationens betydelse för vården.

Ansökningstillfället gäller såväl ett- som fleråriga projekt.

Senast den 28 februari 2023 ska projektskisser ha kommit in till SiS för projekt som avses löpa från och med den 1 januari 2024.

Läs mer på
www.statinst.se/ansokan

Statens
institutions
styrelse SiS

REPLIK **TOMAS WÄNGE**

»Populistiska poänger på professionens bekostnad«

Billy Larsson presenterar idéhistorisk skåpmat men har själv missat essensen i den psykoanalytiska teorin, skriver Tomas Wänge, relationell psykolog.

Freuds teori uppstod i en helt annan tidsanda med en annan syn på kunskap, sanning, genus med mera. Han såg sexualiteten som vår ultimata drivkraft men kunde till sin egen besvikelse inte förankra sin teori i biologin. I stället började Freud intressera sig för det symboliska och det som fanns bortom det direkt observerbara – det intrapsykiska – som öppnade upp ett helt nytt kunskapsparadigm för vårt psyke. Att sexualiteten var universalnyckeln till människans psyke visade sig vara en förenkling. Därför har mycket av driftsteorin och den så kallade metapsykologin i dag reviderats framförallt av den relationella psykoterapin och genom nya rön från spädbarns-, anknytnings- och affektforskning. Samtidigt kan vi konstatera att Freud hade rätt såtillvida att sexualiteten har en synnerligen stor plats – långt utöver reproduktion, såväl för individen som i vår kultur.

DEN RELATIONELLA kritiken mot psykoanalysen är att den varit för intrapsykiskt inriktad och måste kompletteras med relationella och kontextuella begrepp. Psykoanalysen har också haft stora felaktigheter vad gäller utvecklingspsykologin. Praktiken har förändrats så att terapeuten i dag har rollen av en observerande deltagare och inte som tidigare en utifrån kommande observatör.

Problem uppstår om man förenklar komplicerade funktioner genom att isolera en enskild aspekt, till exempel den kognitiva utan den affektiva – eller man om ställer olika perspektiv emot varandra i stället för att försöka integrera dem. Dessa problem utgjorde starten för en relationell rörelse på 1980-talet initierad av en grupp runt Stephen Mitchell i New York som därefter utvecklades till en relationell teori som i dag är den bästa teoretiska representanten för modern psykoanalys.

Människor är inte robotar eller datorer och sysslar inte bara med att processa information och fakta. En stor del av vårt psykiska liv består av menings- och identitetskapande. Våra erfarenheter består av en blandning av »objektiva« fakta, men minst lika mycket av vår subjektivitet av egna konstruktioner och fantasier. Dessutom arbetar vårt psyke mestadels utanför vårt (dagliga) medvetande. Naturvetenskapen vill inte ha med subjektivitet och det omedvetna att göra och hänvisar därför meningsskapande till humaniora och religion. Modern psykodynamisk teori lutar därför sig minst lika mycket mot socialkonstruktivistisk som naturvetenskaplig kunskapsteori.

DET UNIKA MED den psykoanalytiska teorin är att den lyckas införliva vår subjektivitet och behov av meningsskapande och förena dessa med objektiva vetenskapliga fakta i en gemensam teori och praktik. Detta löser, enligt min mening det avgörande kunskapsteoretiska problemet inom psykoterapin. Med

Sigmund Freud.

den psykoanalytiska terapeutiska situationen skapas en illusorisk plats där unika psykiska fenomen konstitueras, som ger upphov till nya tankar, upplevelser, upptäckter observationer med mera, som leder till att vi kan omstrukturera våra erfarenheter och ändra vårt psykiska fungerande. Det terapeutiska rummet har till exempel beskrivits som inte verkligt, men inte heller fantiserat och terapeuten är inte delaktig

»Det är beklagligt om unga människor som börjar intressera sig för människans psyke, tar till sig Larssons bild av psykoanalysen.«

i patientens övriga liv. Winnicott kallar den terapeutiska situationen för lekområde (eller övergångsområde) som genererar fenomen som

sammanför subjektiva upplevelser med den »objektiva« omvärlden. Jag vet ingen annan teori och praktik som lyckas bättre med denna svåra utmaning, än den psykodynamiska.

DET ÄR BEKLAGLIGT om unga människor som börjar intressera sig för människans psyke, tar till sig Larssons bild av psykoanalysen. Det är svårt att förstå vad han vill uppnå annat än att försöka ta billiga populistiska poäng på vår professions bekostnad. ●

TOMAS WÄNGE

Tomas Wänge, relationell psykolog

SLUTREPLIK **BILLY LARSSON**

»Ni har inget att säga om min konkreta kritik«

Engström och Wänge föredrar allmänna resonemang i stället för att bemöta kritik, skriver Billy Larsson, psykolog, psykoterapeut och fil. dr i psykologi.

Det gläder mig att Engström och Wänge velat kommentera min text. De verkar dock inte ha läst min bok, utan utgår från min artikel i PT och en artikel i Kvartal, vilket ökar risken för missförstånd. Mycket av det de skriver är också allmänna resonemang, som jag kan hålla med om. Men jag kommenterar det jag ser som missförstånd om min position.

Engström menar att hur framgångsrik Freud var som behandlare »är nog svårare att avgöra än vad Larsson låter påskina«.

Ja, det är inte helt lätt. Men lätt är att se att Freud satte i system att överdriva sina behandlingsframgångar. Dessutom publicerades 2018 Mays bok *Freud at work: On the history of psychoanalytic theory and practice, with an analysis of Freud's patient record books*. Den ger underlag för att bedöma Freud som kliniker, och resultatet verkar klen.

ENGSTRÖM SKRIVER också: »När Larsson talar om vetenskap är det troligt att det rör sig om en syn på vetenskap som bygger på naturvetenskapens ideal om säker, slutgiltig och värdeneutral kunskap.«

Här gissar Engström fel. Jag utgår från Freuds självbild: han är en forskare som grundar sig på empiri, och har bevisat en mängd

av sina teorier. Och jag påvisar att det inte stämmer; det är bara i Freuds fantasi som det finns belägg för sådant som att barnet har en medfödd incestuös läggning, och att den ger upphov till nästan alla neuroser.

Dessutom anser inte Engström att det är relevant att granska Freud, eftersom det rör sig om »100 år gammal litteratur« och det är »ungefär lika sofistikerat som att anklaga fysiken för att referera till tyngdlagen trots att vi känner till kvantfysiken«.

Jag finner argumentet märkligt. Freud anser att han är en av världshistoriens främsta vetenskapsmän. Skulle en person med de anspråken inte granskas? Tänker Engström att samma sak gäller Darwin: vad han skrev om det naturliga urvalet är inte värt att diskutera, utan bara den samtida evolutionsteorin?

NÄR DET GÄLLER vad Wänge skriver är det svårt att hitta något som drabbar min kritik av Freud.

Wänge påpekar »Samtidigt kan vi konstatera att Freud hade rätt såtillvida att sexualiteten har en synnerligen stor plats – långt utöver reproduktion, såväl för individen som i vår kultur.« Ja, så är det. Men detta är ju bara vardagsvetande om sexualiteten – en insikt lika gammal som människan själv.

Wänge verkar också se mig som en fara för unga psykologer: »Det är beklagligt om unga människor som börjar intressera sig för människans psyke tar till sig Larssons bild av psykoanalysen. Det är svårt att förstå vad han vill uppnå annat än att försöka ta

billiga populistiska poäng på vår professions bekostnad.«

I min bok gör jag en nyanserad beskrivning av Freuds personlighet, som beläggs med citat. Med hjälp av citat belägger jag också arton myter om Freud, och med citat påvisas att det rör sig om myter, det vill säga felaktiga föreställningar. Och på detta lägger jag runt 500 hundra sidor.

Att det innebär att ta »populistiska poäng« har jag svårt att se. Och jag har även svårt att se att det skadar vår profession. Själv tror jag det är tvärtom. Det är de som sprider påståenden om Freud – till exempel att han byggde sina teorier på sitt patientarbete – men utan att åberopa belägg, som kan skapa intrycket av en ovetenskaplig kult

runt Freud. Och här har jag min allvarligaste invändning mot det som Engström och Wänge skriver.

I min artikel i PT gav jag två exempel på osanningar hos Freud. Det ena rörde

önsketänkande, det andra var en medveten lögn. Men Engström och Wänge har inget att säga om denna konkreta kritik. Man föredrar allmänna resonemang i stället för att bemöta min kritik av Freud.

TILL SIST. PÅ ett övergripande sätt kan jag förstå att Engström och Wänge verkar upprörda över min kritik. Jag inser att min uppfattning för många framstår som konstig, orättvis och kanske bisarr. Likafullt måste i slutändan även uppfattningar om Freud grunda sig på fakta. Jag kan ha fel på vissa punkter, men är nog med att underbygga mina ståndpunkter. Förhoppningsvis kan det framöver gå att diskutera Freud där de som vill lyfta fram hans storhet också vill stödja sig på fakta. ●

Billy Larsson, psykolog, psykoterapeut, fil. dr i psykologi och författare till »Arton myter om Freud och vägen framåt«.

BILLY LARSSON

Har anställningsskyddet försämrats?

Fråga: Riskerar psykologer ett sämre anställningsskydd med de nya reglerna som trädde i kraft den 1 oktober i år?

Med de nya reglerna kan arbetsgivaren undanta tre medarbetare som har särskild betydelse för verksamheten, från turordningsreglerna. De här reglerna verkar vara den största försämringen av reglerna som trädde i kraft den 1 oktober i år. Många psykologer är dock anställda i offentlig sektor och där är arbetsbristuppsägningar inte särskilt vanliga. Det är mer förekommande i privat sektor som alltså påverkas mer av de nya undantagsreglerna.

En annan skillnad från dagens regler är att om en medarbetare bestrider sin uppsägning upphör anställningen under tvistetiden. Medarbetaren får i stället ansöka om a-kassa och stå till arbetsmarknadens förfogande. Det här kan leda till sämre möjligheter att förhandla men förbundets erfarenhet är att sådana situationer är ovanliga.

De nya reglerna om omställning, kompetensstöd och utvidgat studiestöd syftar dels till bättre möjligheter att hitta en

ny anställning, och dels till att ge möjlighet till kompetensutveckling under pågående anställning för att tillgodose både individens och branschens behov.

Psykologernas arbetsmarknad är generellt sett god och effekten kan sannolikt bli att psykologer får ytterligare möjligheter att till exempel utbilda sig under yrkeskarriären. Alla anställda inom staten, i kommuner och regioner, omfattas redan i dag av kollektivavtal om omställning som gäller vid arbetsbrist. Även många privata arbetsgivare är knutna till omställningsavtal.

För de psykologer som är anställda av privata arbetsgivare med omställningsavtal kommer de nya reglerna att innebära bättre stöd om man mot förmodan skulle bli arbetslös, men även möjlighet till studiestöd under pågående anställning och att rätten till kompetensutveckling stärks.

Skilnaderna kan sammanfattas enligt nedan:

- Fler ersättningar och stöd till fler arbetstagare.
 - Arbetsgivare kan få stöd vid arbete med strategisk kompetensförsörjning och förebyggande insatser.
 - Omställningsfonden avger yttranden om utbildning med omställningsstudiestöd.
- /Jens Lindau, ombudsman

JENS LINDAU

NILS ERIK SOLBERG

Fråga: Jag har förstått att det är olika med hypnos i vården och hypnos som underhållning, men vad är skillnaden rent juridiskt?

I patientsäkerhetslagen (PSL) anges att det är förbjudet för andra än hälso- och sjukvårdspersonal att yrkesmässigt undersöka eller behandla någon under hypnos. Till hälso- och sjukvårdspersonal hör bland annat de som har legitimation. För en legitimerad psykolog finns det således inte något förbud mot behandling av en patient med hypnos. Du måste dock alltid ha kompetens för de insatser du gör.

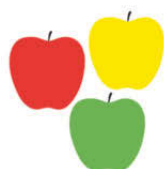
PSL tillämpas dock endast inom området för hälso- och sjukvården. När det gäller hypnos i underhållningssyfte ligger det utanför PSL:s reglering. I stället finns regler i ordningslagen, som innehåller föreskrifter om allmänna sammankomster och offentliga tillställningar, rörande det som i lagen kallas »hypnotiska experiment vid offentlig tillställning«. Enligt ordningslagen krävs Socialstyrelsens tillstånd för att få utföra sådan hypnos. Den som bryter mot tillståndsbestämmelsen kan straffas med böter eller fängelse i upp till sex månader. Det är med andra ord inte förbjudet att utanför sjukvården använda sig av hypnos, under de förutsättningar som ordningslagen anger.

/Nils Erik Solberg, förbundsjurist

HAR DU EN FRÅGA?

Mejla! redaktionen@psykologtidningen.se

Du kan också kontakta medlemsrådgivningen på telefon 08-567 06400.

Unga Vuxna-dagarna

Stockholm 26-27 januari 2023

Anmälan
öppen!

Föreläsningar, diskussioner och samtal på temat *Kärlek för unga - vad står i vägen?*
Hur vi tillsammans kan nå fram med stöd, resurser och samordnade insatser för
att hjälpa våra unga. Varmt välkommen att delta på Hilton Slussen 26-27 januari!

Sofia Åkerman
Ärr för livet
- en berättelse om
självd destruktivitet

Christian Rück
Olyckliga i paradiset
- varför mår vi så dåligt
när allt är så bra?

Nicolas Lunabba
Blir du ledsen
om jag dör?

Emma Engdahl
Depressiv kärlek
- ett samtidsfenomen

Håkan Järvå
Radikalisering
- vägar in och ut

krica

Alla föreläsare och hela programmet på
www.ungavuxnadagarna.se

HÖGSKOLAN
sapu

Psykologkarriär

HITTA DITT NYA JOBB!

www.psykologkarriar.se

Gemenskap ger hopp

Första helgen i oktober tillbringade jag i Örebro tillsammans med några hundra psykologstudenter på PS22, den årliga nationella kongress som sedan 2008 har arrangerats av psykologstudenter, för psykologstudenter, på initiativ av föreningen Psykologstudent Sverige. Årets kongress var den första fysiska efter pandemin så pirret och glädjen över att åter kunna samlas var nog extra stort.

Utöver alla inspirerande samtal med studenter, tillika framtida kollegor, var det en bonus att få prata med psykologer från ett tiotal sponsrande regioner som var på plats för att berätta för studenterna om sina PTP-program.

SVERIGES PSYKOLOGFÖRBUND ÄR stolt sponsor av PS-kongresserna, och som förbundsordförande hade jag äran att hålla kongressens invigningstal, från vilket jag här återanvänder valda delar. Årets kongressstema var »Hopp«, något vi alla kan behöva

hjälp att tro på och känna i en tid när tillit till omvärlden och framtiden är långt ifrån självklart. Vi står mitt i växande globala hot som klimatförändringar, krig, energikris och ett hårdnande politiskt klimat. I Sverige har vi ett välfärdssamhälle i gungning, där människor får vänta länge på vård (inte minst psykologisk behandling), en skola med ojämlika förutsättningar för eleverna, ett segregerat samhälle med kriminalitet, ojämlikhet och utsatthet som följd, stora arbetsmiljöutmaningar och en bristande tillgång på många yrkesgrupper i flera sektorer.

»Vägen genom tunga perioder vandras lättare tillsammans.«

att de känts mindre hotfulla och mer möjliga att klara av, ibland har det till och med väckt min nyfikenhet och lust att förändra.

Psykologförbundet och våra studentföreningar vid de olika lärosätena vill erbjuda en sådan kollegial gemenskap, för såväl studenter som yrkesverksamma. Att ingå i ett fack- och professionsförbund ger styrka, kunskaper, professionell utveckling, påverkansmöjligheter – och därmed hopp!

Kristina Taylor
Kristina Taylor, ordförande

Lilla Psykologpriset 2022 går till Kosmo Barkat Ullah.

BILD ANTON EMANUELSSON

Förbundsnytt

Dags att nominera

KONGRESS. Psykologförbundets kongress närmar sig. Den 13-14 maj 2023, är det dags. Nominering till kongressombud pågår mellan den 26 oktober och den 23 november. Mellan den 24 november och den 15 december pågår röstning för kongressombud. Perioden för nominering av förtroendeposter är 24 november – 15 januari 2023. Motionsperioden pågår från 26 oktober till 13 januari 2023.

Han får Lilla Psykologpriset

STUDENT. Lilla Psykologpriset 2022 på 10 000 kronor går till psykologstudenten Kosmo Barkat Ullah, som läser vid Linnéuniversitetet. »Det känns fantastiskt, jag förväntade inte mig att vinna. Alla andra nominerade är så duktiga«, säger han.

Enligt juryns motivering tilldelas han priset för att han är »ett bra föredöme för hur man lever i harmoni med andra människor och visar empati i vardagen«.

Psykologförbundet i TV4 Nyhetsmorgon

LEGITIMATION. Den 22 september sände Kalla fakta programmet »Terapeuten« som handlade om en terapeut

utan legitimation. Med anledning av det medverkade Psykologförbundets ordförande Kristina Taylor i TV4:s Nyhetsmorgon den 23 september. Hon konstaterade i programmet att riskerna är stora om en depression felbehandlas av en olegitimerad terapeut.

»Det kan få förödande konsekvenser, det kan handla om liv och död i allra värsta fall«, sa Kristina Taylor.

Vägen till ökad tillgänglighet

REMISSVAR. Psykologförbundet har lämnat synpunkter på slutbetänkandet »Vägen till ökad tillgänglighet – delaktighet, tidiga insatser och inom lagens ram« (SOU 2022:22). Att patienter med psykiska svårigheter får bedömning av en psykolog i ett tidigt skede har stor betydelse för en nära och tillgänglig vård. För att uppnå detta behövs fler psykologtjänster men också psykologer på strategiska poster och ledningsfunktioner inom primärvården. Specialistpsykologisk kompetens borgar för att i verksamheten som helhet höja kvalitet och patientsäkerhet i de psykologiska insatser som utförs av samtliga yrkeskategorier.

www.psykologforbundet.se • post@psykologforbundet.se

Psykolog

TIDNINGEN

Ges ut av Sveriges Psykologförbund.

REDAKTIONEN

Chefredaktör och ansvarig utgivare:

Lennart Kriisa
tel 0709-67 64 53
lennart.kriisa@psykologtidningen.se

Vetenskapsredaktör:

Peter Örn (sjukskriven)
Maria Jernberg, vikarie, tel 0704-82 21 17
maria.jernberg@psykologtidningen.se

Medverkande i detta nummer:

Hanna Nohlin, Anna Wahlgren,
Johan Wahlgren, Axel Öberg.

Redaktionsrådet:

Gerhard Andersson, professor i klinisk
psykologi vid Linköpings universitet och KI.
Anne Grefberg, psykolog och föreläsare.
Jenny Klefbom, psykolog och författare.
Jonas Ramnerö, enhetschef, Centrum för psykiatriforskning.
Therese Fröman, studeranderepresentant.

[facebook.com/psykologtidningen](https://www.facebook.com/psykologtidningen)

[@psykologtidning](https://twitter.com/psykologtidning)

[#psykologtidningen](https://www.instagram.com/psykologtidningen)

[Psykologtidningen](https://www.linkedin.com/company/psykologtidningen)

Postadress: Nytorpsg 17A,
116 22 Stockholm

e-post: redaktionen@
psykologtidningen.se
www.psykologtidningen.se
ISSN 0280-9702.

Annonser: Newsfactory

Eftertextannonser
& material: Madeleine
Nordberg,
08-505 738 15
madeleine.nordberg@
newsfactory.se

Textannonser:
Madeleine Nordberg,
kontakttuppgifter se ovan

Grafisk form:

Birgersson & Co
Anders Birgersson
Markus Edin
Åse Bengtsson Helin

Korrektur:

Mats Wirstrom

Omslag:

Johan Bergmark

Prenumerationer och adressändringar:

Vasabyrå
Tel 08-567 064 30
medlemsregistret@
psykologforbundet.se
Pris: 700 kr inkl moms
helår, 8 nr 2019.
Utrikes 800 kr.
Lösnummer 60 kr.
Plusgiro: 29 77 01-5
Bankgiro: 5675-9202

Psykologtidningen på nätet:

All redaktionell text
lagras elektroniskt för att
kunna publiceras också på
internet. Författare som
inte accepterar detta måste
meddela förbehåll. I princip
publicerar vi inte artiklar
med sådana förbehåll.

TS-kontrollerad upplaga
12 000 ex 2018.

Medlem av Sveriges
Tidskrifter.

Tryck:
Norra Skåne Offset

PRESSTOPP FÖR NOTISER

Nummer	8/2022
Utgivning	Vecka 50*
Manusstopp	23 november

*Utdelningen startar på
onsdag 14 december och
majoriteten får tidningen
senast måndag 19 december.
Pdf på tidningen finns
på sajten från onsdag
14 december.

Här hittar du alla som arbetar inom Sveriges Psykologförbund

Kontakt

■ Medlemsrådgivningen

(frågor som rör lön, anställning,
profession, juridik, egenföretagare etc.)
Vardagar 9.00-12.00
08-567 064 00
medlemsradgivningen
@psykologforbundet.se

■ Specialutbildningen

Tel tid 13.30-15.00 torsdagar
08-567 064 00
specialist@psykologforbundet.se

■ Medlemsregistret

08-567 064 30
medlemsregistret@psykologforbundet.se

Kansli

■ **Postadress:** Box 3287,
103 65, Stockholm

■ **Besöksadress:** Vasagatan 48

■ **E-post:** post@psykologforbundet.se

■ **E-post till personal:**
fornamn.efternamn@psykologforbundet.se

■ **Psykologförbundets hemsida:**
www.psykologforbundet.se

■ **Plusgiro:** 373267-4
Bankgiro: 767-2066

Direktnummer till personalen

■ Ledning

Ulrika Edwinson, 08-567 064 02,
förbundsdirektör.

Mahlin Levin, 08-567 064 07,
förbundssekreterare.

■ Kommunikation

Ann Hallsenius, 0706-12 70 60,
kommunikationschef.

Anna Härenvik, 08-567 064 42,
kommunikationsstrateg.

Anton Emanuelsson, 0709-67 64 09,
digital kommunikator.

Emily Storm, redaktör för Psykologiguiden.

Kajsa Heinemann, 0709-67 64 78,
redaktör för Psykologiguiden Ung.

Kristina Häggman, 0709-76 54 75,
digital utvecklare.

■ Yrkesavdelningen

Gunilla Svensson, 08-567 064 14,
avdelningschef Yrke.

Martin Björklind, 08-567 064 11,
professionsstrateg.

Nils Erik Solberg, 08-567 064 12,
förbundsjurist.

Per Johansson, 08-567 064 59,
utredare.

Thomas Tholin, 08-567 064 10,
ombudsman.

Linda Andresen, 08-567 064 03,
ombudsman (vikariat).

Malin Semb Henning, 08-567 064 08,
ombudsman.

Jens Lindau, 08-567 064 16,
ombudsman.

■ Utbildning

Ulrika Eskner Skoger, 08-567 064 02,
utbildningschef och central studierektor.

Elin Wesslander, 0709-67 64 74,
utbildningsledare.

Håkan Nyman, examinator
specialistutbildningen.

Eva Shaw, 08-567 064 54, administratör.

Eva Haglund, 08-567 064 09, administratör.

Förbundsstyrelsen

Kristina Taylor, ordförande.

Maria Nermark, 1:e vice ordförande.

Annalena Pejok, 2:e vice ordförande.

Kristofer Vernmark, ledamot

Isabel Khoure, ledamot.

Eva-Lena Lindström, ledamot.

Anders Ordqvist, ledamot.

Andreas Karlsson, ledamot.

Carl Hellström, ledamot.

Martina Holmbom, ledamot.

Linus Olsén, studerandeledamot.

Ninni Ahlin, studerandeledamot.

Valberedningen

Per Fallénius, ordförande.

Etikrådet

Patrik Lind, ordförande.

Anita Wäster, vice ordförande.

Bo Hejlskov Elvén, ledamot.

Åsa Prestby-Magnusson, ledamot.

Linda Richter Sundberg, ledamot.

Joel Rutschman, ledamot.

Företagarrådet

Maria Åkerlund, ordförande.

Johannes Engh, vice ordförande.

Haydar Adelson, ledamot.

Christian Fahlén, ledamot.

Kerstin Grudén, ledamot.

Specialistrådet

Sara Henrysson Eidvall, sammankallande.

Maria Marinopoulou, ledamot.

Sofia Strand, ledamot.

Malin Öhman, ledamot.

Studeranderådet

Therese Fröman, ordförande.

Wilma Granander Schwartz, vice ordförande.

Vetenskapliga rådet

Petri Partanen, ordförande.

Ida Flink, vice ordförande.

Elinor Schad, vice ordförande.

IHPU – psykologiutbildarna AB

Box 3287, 103 65 Stockholm,

ihpu@psykologforbundet.se

VD: Ulrika Edwinson, 08-567 064 02.

Eva Haglund, 08-567 064 09,

administration IHPU.

Psykologföretagarna

Box 3287, 103 65 Stockholm

psykologforetagarna@

psykologforbundet.se, 08-567 064 30

Hemsida: www.psykologforetagarna.se

STP – stiftelsen för tillämpad psykologi

Box 3287, 103 65 Stockholm

Johnny Hellgren, 0705-93 56 00.

PSYKOLOGFÖRBUNDET

ANNONSERA I

Psykolog

TIDNINGEN

Annonskontakt: Newsfactory

Madeleine Nordberg

Tel: 08-505 738 15

MARKNADSANNONSER

■ DEL AV BEHANDLINGSRUM, STOCKHOLM

Del av behandlingsrum, uthyres helger samt kvällstid tisdag, torsdag eventuellt fredag. En liten sittgrupp finns, passande för samtal. Lokalen är belägen på Östermalm.

För mer info: lena@lenathome.com

■ TERAPIRUM UTHYRES, STOCKHOLM

Terapirum uthyres i en trivsamt, etablerad och centralt belägen mottagning vid Östermalmstorg. Förmånlig hyra.

För information och visning kontakta Eva-Maria Larsson
eva-maria@psykoterapeuta.se, 070-722 63 71

Marknadsannonser

MARKNADSANNONS + E-TIDNING: 950 kr.

Rubrik samt fyra rader text.

Häng med oss digitalt!

På psykologtidningen.se läser du de senaste nyheterna om psykologi.

Som prenumerant på vårt **nyhetsbrev** får du nyheterna till din mejlbox 7 ggr under 2022.

Följ oss också på **Facebook** där vi lägger ut nyheter flera gånger i veckan.

KURSANNONSER

Specialistkursen Neuropsykologisk vuxenpsykiatri 7,5 hp via zoom.

Kursen består av tre block:

Grundläggande begrepp, psykiatriska störningar samt uppmärksamhet, språk och exekutiva funktioner. Kursen innehåller både teoretiska och praktiska moment.

Fyra tillfällen å två dagar.
inklusive examination under våren 2022.

För mer information:

psykolog@lindagjertsson.se
www.lindagjertsson.se

PSYKOLOG | LINDA
GJERTSSON

HÖGSKOLAN sapu

Stockholm & Göteborg

Psykoterapeutprogrammet 90 hp

Handledar- och lärarutbildning i psykoterapi

Grundläggande psykoterapiutbildning (steg 1)

Alla våra utbildningar på sapu.se

ITB - Institutet för Tillämpad Beteendevetenskap

SPÄDA & SMÅ BARNES PSYKISKA HÄLSA OCH UTVECKLING, 0-5 ÅR

Denna kurs riktar sig till olika professioner som arbetar med barn mellan 0-5 år och syftar till att ge en fördjupad kunskap om späda & små barns psykiska hälsa och utveckling utifrån neurobiologiskt, utvecklingspsykologiskt, anknytningsteoretiskt, relationsteoretiskt och kliniskt perspektiv. Kursen ger även kunskap om för åldern relevanta bedömnings-, utrednings- och behandlingsmetoder vad gäller barnets utveckling, barnets och föräldrarnas psykiska hälsa och samspelet mellan förälder och barn. Kursen är öppen för olika professioner och även ackrediterad som specialistkurs i Psykologförbundets specialistordning.

Kursstart: 1 februari 2023

Kursansvariga: Johanna Stålnacke e-mail: johanna.stalnacke@psychology.su.seLilianne Eninger e-mail: lilianne.eninger@psychology.su.se

Information om kursen och ansökningsformulär finns på

www.psychology.su.se/itb

Sista anmälningdag är 31 december 2022

Stockholms
universitet

Hogrefe Psykologiförlaget växer!

Projektledare för utveckling av läs- och skrivdiagnostiska test för skola

Nu utökar vi utvecklingsteamet och söker dig som är legitimerad psykolog med ett genuint intresse för psykometrisk testning inom läs- och skrivdiagnostik.

Läs mer om tjänsten och välkommen att söka här: hogrefe.se/info/jobbahososs

Nepoteket

Vi söker dig som är intresserad av att jobba som

psykologkonsult

i Umeå, Uppsala eller Sundsvall.

Vi erbjuder ett flexibelt arbete för dig som har erfarenhet av neuropsykiatriska utredningar.

KONTAKTA OSS PÅ INFO@NEPOTEKET.SE

Människor växer här

Medarbetare med drivkraft att förändra. Studenter på väg mot nya utmaningar. Möjligheter och framtidstro är vår vardag. Välkommen till Linnéuniversitetet. Vi söker:

Universitetslektor i klinisk psykologi med inriktning neuropsykologi

Läs mer på Lnu.seLinnéuniversitetet Kalmar
Vaxjö

Vi växer så det knakar och behöver dig!

Med värme, kunskap, utveckling och mod utvecklar vi ett hållbart, friskt och bättre samhälle. Vi söker dig som vill göra skillnad tillsammans med oss.

Du hittar alla lediga tjänster på:

psykologpartners.se

Kliniskt ansvarig psykolog x 3

Är du en erfaren psykolog inom neuropsykiatri – och redo för en ny utmaning? Nu har du chansen att söka en ny, spännande tjänst på Modigo.

På Modigo är vi specialister inom neuropsykiatrisk utredning och behandling. Dessutom gillar vi att tänka nytt och förbättra. Nu introducerar vi tjänsten **kliniskt ansvarig psykolog** på våra mottagningar i **Stockholm, Göteborg och Lund**.

Som sådan blir du enhetschefens högra hand i kvalitetsarbetet. Du stöttar kollegorna i deras utredningsarbete och bidrar på olika sätt till att upprätthålla vår höga kvalitet. Dessutom genomför du själv utredningar.

Intressant? Läs mer och sök senast 9 nov på modigo.se/jobba-hos-oss

P.S. Vi söker också fler utredande psykologer.

HÄR FINNS NÄRHETEN
VI BRYR OSS OM DIG SOM GÖR SKILLNAD FÖR ANDRA

PTP-tjänster inom vårdcentral, barn- och ungdomspsykiatri, psykiatri, habilitering och somatik

Starta karriären i Västra Götalandsregionen - vi erbjuder stimulerande arbetsuppgifter på kvalitetscertifierade arbetsplatser. Vi satsar på psykologers utveckling och erbjuder ett sammanhållet PTP-program!

– Välkommen med din ansökan!

Annonser finns på www.arbetsformedlingen.se eller www.vgregion.se/jobb under perioden 2022-11-01 till 2022-11-20.

Vidareutbildning för psykologer, läs mer på vår hemsida: <https://www.vgregion.se/utbildningsenheten>

VI SKA BLI SVERIGES
BÄSTA OFFENTLIGA ARBETSGIVARE

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN

ITB - Institutet för Tillämpad Beteendevetenskap

DYNAMIC INTERPERSONAL THERAPY (DIT)

Institutet för tillämpad beteendevetenskap (ITB) vid Psykologiska institutionen, Stockholms universitet, erbjuder en specialistkurs i Dynamic Interpersonal Therapy (DIT), med start VT 2023. Kursen vänder sig till yrkesverksamma, legitimerade psykologer med psykodynamisk inriktning som vill fördjupa sig i denna behandlingsmodell. Kursen kan tillgodoräknas som en kurs i Psykologförbundets specialistordning, motsvarande 7.5 högskolepoäng. Omfattningen är 8 halvdagar med seminarier under VT 2023.

Kursstart: 30 januari 2023 och kursslut 15 maj 2023.

Kursansvarig: Herman Daniels e-post: herman.daniels@psychology.su.se

Information om kursen och ansökningsformulär finns på www.psychology.su.se/itbkurser

Sista ansökningsdag är 2022-12-20

Stockholms
universitet

Bayley-4 lanseras i början av 2023

Bayley-4 är ett test med syfte att bedöma grundläggande utvecklingsaspekter inom kognition, språk och motorik hos barn upp till 3,5 år. Med hjälp av Bayley-4 kan du identifiera eventuella utvecklingsförseningar och få information inför planering eller bedömning av olika interventioner. Bayley-4 består av fem deltest:

Kognition, Receptiv kommunikation, Expressiv kommunikation, Finmotorik & Grovmotorik.

Läs mer här:
pearsonclinical.se/bayley4info

